

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ПОДАТКОВОЇ СПРАВИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Організаційно-економічний потенціал стратегічного розвитку
регіональної економіки»

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, групи ЕМРМ-22-1,
спеціальності 051 «Економіка»,
освітня програма «Економіка міста та регіону»

(підпис)

Куканова Микити Сергійовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

(підпис)

Корж Марина Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

Скорик Марина Олегівна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри економічної політики та сталого розвитку
протокол від «26» 01 2024 № 6

Завідувач кафедри

(підпис)

Скорик Марина Олегівна
кандидат економічних наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 4 22.01.24 О.Чуф.
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки 90 захисту 26.01.24. А
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 90 02.02.24 М
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: М Маркушечен О.Г.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:

Г
(підпис)

Телішев М.М.
(ініціали, прізвище)

Г
(підпис)

Максименко Г.А.
(ініціали, прізвище)

Г
(підпис)

Жорж М.А.
(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1. Зміст кваліфікаційної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	27		
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	10		
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	47		
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	3		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	20		
5. Апробація	від 0 до 10	10		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	43		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	90		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
90	A	5	02.02.24.	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	CX	2 (незадовільно)

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет податкової справи, обліку та аудиту

Кафедра економічної політики

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітньо-професійна програма «Економіка міста та регіону»

Затверджую

Завідувач кафедри економічної політики

23.10.2022 Н.П. Мацелюх

Завдання на кваліфікаційну роботу

здобувачу вищої освіти

Куканову Микиті Сергійовичу

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Організаційно-економічний потенціал стратегічного розвитку регіональної економіки».

Затверджена наказом ректора від 30.11.2022р. № 1254

2. Строк здачі закінченої роботи 19.01.2024 р.

3. Цільова установка – обґрунтування теоретичних й концептуальних засад організаційно-економічного потенціалу території та розробка практичних рекомендацій щодо формування системи механізмів посилення організаційно-економічного потенціалу.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних й концептуальних засад організаційно-економічного потенціалу території та розробка практичних рекомендацій щодо формування системи механізмів посилення організаційно-економічного потенціалу, дія яких спрямована на забезпечення стратегічно спрямованого випереджального розвитку регіональної економіки.

Об'єктом дослідження є процеси стратегічного розвитку регіональної економіки на основі активізації організаційно-економічного потенціалу.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні засади впровадження механізмів посилення організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку регіонального господарства.

База дослідження: Закарпатська область.

4. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативні акти, результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, дані офіційної статистики, статистична звітність Закарпатської області.

5. Перелік графічного матеріалу - 10 рисунків і 6 таблиць.

6. Зміст кваліфікаційної роботи: РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ; 1.1. Організаційно-економічний потенціал стратегічної трансформації економіки регіону та його компоненти; 1.2. Підходи до активізації організаційно-економічного потенціалу розвитку регіонів; РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА ОРГАНІЗАЦІЙНО-

ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
 Детермінанти організаційно-економічного потенціалу розвитку регіону
 Аналіз використання організаційно-економічних можливостей регіона
 розвитку Закарпатської області; РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВ
 РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК СТРАТЕГІЧНОГО ФАК
 ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання с роботи	
		За планом	Фак
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел і складання плану роботи	До 23.10.2022	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання керівнику	До 14.04.2023	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання керівнику	До 29.06.2023	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання керівнику	До 23.11.2023	
5.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	До 19.01.2024	
6.	Перевірка на плагіат та отримання відгуку керівника роботи	До 22.01.2024	
7.	Попередній захист	24.12.2022	
8.	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	26.01.2024	
9.	Захист роботи	02.02.2024	

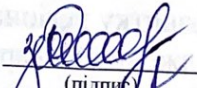
8. Дата видачі завдання 23.10.2022

9. Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

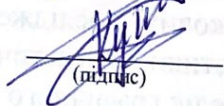
Корж М.А.
(прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-
професійної програми

(підпис)

Скорик М.О.
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав
здобувач вищої освіти

(підпис)

Куканов М.С.
(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи: «Організаційно-економічний потенціал стратегічного розвитку регіональної економіки»

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних й концептуальних засад організаційно-економічного потенціалу території та розробці практичних рекомендацій щодо формування системи механізмів посилення організаційно-економічного потенціалу, дія яких спрямована на забезпечення стратегічно спрямованого випереджального розвитку регіональної економіки.

Завданнями роботи є:

- дослідити організаційно-економічний потенціал стратегічної трансформації економіки регіону та його компоненти;
- вивчити підходи до активізації організаційно-економічного потенціалу розвитку регіонів;
- охарактеризувати детермінанти організаційно-економічного потенціалу розвитку регіону;
- проаналізувати використання організаційно-економічних можливостей регіонального розвитку Закарпатської області;
- обґрунтувати напрями розвитку регіональної економіки як стратегічного фактору відновлення територій в умовах війни.

Об'єктом дослідження є процеси стратегічного розвитку регіональної економіки на основі активізації організаційно-економічного потенціалу.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні засади впровадження механізмів посилення організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку регіонального господарства.

База дослідження – Закарпатська область.

За результатами дослідження сформульовані у кваліфікаційній роботі положення, висновки, рекомендації та пропозиції щодо класифікації підходів до групування потенціалу стратегічного розвитку.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у діагностиці тенденцій стратегічного розвитку регіональної економіки та виявлення ролі організаційно-економічного потенціалу.

Результати дослідження можуть бути використані у роботі обласних державних адміністрацій України при розробці стратегій соціально-економічного розвитку регіонів.

Теоретичні надбання кваліфікаційної роботи можуть бути використані у навчальному процесі Державного податкового університету при розробленні методичних матеріалів з курсу «Економіка регіону та регіональна політика».

Кваліфікаційна робота містить 71 сторінку, 6 таблиць, 10 рисунків, список використаних джерел з 40 найменувань, 3 додатки.

Ключові слова: організаційно-економічний потенціал, економіка регіону, стратегічний розвиток, інноваційне підприємництво, інноваційний потенціал.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2023.

Рік захисту роботи 2024.

ABSTRACT

The topic of the qualification work: «Organizational and economic potential of strategic development of the regional economy»

The purpose of the work is to substantiate the theoretical and conceptual foundations of the organizational and economic potential of the territory and to develop practical recommendations for the formation of a system of mechanisms for strengthening the organizational and economic potential, the action of which is aimed at ensuring the strategically oriented anticipatory development of the regional economy.

The tasks of the work are:

- to investigate the organizational and economic potential of the strategic transformation of the region's economy and its components;
- study approaches to activating the organizational and economic potential of regional development;
- characterize the determinants of the organizational and economic development potential of the region;
- to analyze the use of organizational and economic opportunities of regional development of Zakarpattia Oblast;
- to substantiate the directions of development of the regional economy as a strategic factor for the restoration of territories in the conditions of war.

The object of the research is the processes of strategic development of the regional economy based on the activation of organizational and economic potential.

The subject of the study is the theoretical-methodical and applied principles of implementation of mechanisms for strengthening the organizational and economic potential of the strategic development of the regional economy.

The research base is Zakarpattia region.

According to the results of the research, provisions, conclusions, recommendations and proposals regarding the classification of approaches to the grouping of strategic development potential were formulated in the qualification work.

The scientific and practical significance of the obtained results lies in the diagnosis of trends in the strategic development of the regional economy and the identification of the role of organizational and economic potential.

The results of the study can be used in the work of regional state administrations of Ukraine in the development of strategies for socio-economic development of regions.

The theoretical acquisitions of the qualification work can be used in the educational process of the State Tax University when developing methodical materials for the course «Regional Economy and Regional Policy».

The qualification work contains 71 pages, 6 tables, 10 figures, a list of used sources with 40 items, 3 appendices.

Keywords: organizational and economic potential, economy of the region, strategic development, innovative entrepreneurship, innovative potential.

The year of performance of qualification work is 2023.

The year of job protection is 2024.

Факультет податкової справи, обліку та аудиту

Кафедра економічної політики та сталого розвитку

Довідка про перевірку на плагіат

№ п/п		
1.	П.І.П. автора роботи	Куканов Микита Сергійович
2.	Група	ЕМРМ-22-1
3.	П.І.П. наукового керівника	Корж М.А., к.е.н., доцент
4.	Тип роботи, що перевіряється (курсова, дипломна робота (проект))	Кваліфікаційна робота
5.	Назва роботи, що перевіряється	Організаційно-економічний потенціал стратегічного розвитку економіки регіону
6.	Рік написання роботи	2022/2024р.
7.	За результатом перевірки оригінальний текст в роботі складає (%)	100%
8.	Іншим процентам відповідають (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним)	Посилання 3,91% Цитат 6,75%

21.01.2024р.

Відповідальна особа

Теліщук М.М.
(П.І.Б.)

(підпис)

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу

здобувача вищої освіти Державного податкового університету
факультету податкової справи, обліку та аудиту, групи ЕМРМ-22-1

Куканова Микити Сергійовича

на тему: **«Організаційно-економічний потенціал стратегічного розвитку
регіональної економіки»**

за спеціальністю 051 «Економіка», ОПП «Економіка міста та регіону»

Актуальність теми. Розвиток економіки регіонів здійснюється на основі стратегічного управління з вирішенням конкретних задач регіонального розвитку за допомогою ефективного використання економічного потенціалу регіону. Чим більшим потенціалом і більш високим інтегральним рівнем його використання характеризується регіон, тим стабільнішим повинно бути соціально-економічне становище даного регіону.

Оцінка наявного потенціалу є основою вибору напрямів його стратегічного розвитку. Основним напрямом реалізації ефективної стратегії управління регіональним розвитком на основі отриманих результатів кількісної оцінки та аналізу соціально-економічного потенціалу регіону повинне бути збільшення національного багатства країни шляхом оптимізації використання ресурсів регіону.

Важливим напрямом роботи в управлінні розвитком регіону є теоретичне обґрунтування методологічних основ розробки та реалізації стратегії економічного розвитку, що в кінцевому підсумку сприятиме розкриттю потенціальних можливостей зростання, формуватиме цільові орієнтири у вирішенні складних економічних і соціальних питань окремої території.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, здійснений Кукановим М.С., засвідчив недостатню її розробленість, що потребує детального вивчення і розв'язання на практиці. Тож, актуальність даної проблеми не викликає сумніву.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці наукових положень щодо класифікації підходів до групування потенціалу стратегічного розвитку.

Практична значимість одержаних результатів полягає у діагностиці тенденцій стратегічного розвитку регіональної економіки та виявлення ролі організаційно-економічного потенціалу.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. У роботі на достатньому рівні розкрито теоретичні основи дослідження організаційно-економічного потенціалу регіону та охарактеризовано підходи до його активізації; проведено аналіз використання організаційно-економічних можливостей регіонального розвитку Закарпатської області; обґрунтовано напрями розвитку регіональної економіки як стратегічного фактору відновлення територій в умовах війни.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність. Практична цінність роботи полягає в тому, що пропозиції щодо напрямів

розвитку регіональної економіки можуть бути використані у роботі обласних державних адміністрацій України при розробці стратегій соціально-економічного розвитку регіонів.

Наявність недоліків. Незначним недоліком роботи є поодинокі друкарських огріхів у роботі, що не знижують загальної цінності дослідження.

Загальний висновок і оцінка роботи. Кваліфікаційна робота на тему «Організаційно-економічний потенціал стратегічного розвитку регіональної економіки» відповідає спеціальності 051 «Економіка», змісту ОП «Економіка міста та регіону», пройшла апробацію та містить наукову новизну. Результати роботи мають практичну цінність. Загалом, можна зробити висновок, що кваліфікаційна робота Куканова М.С. відповідає поставленим вимогам до кваліфікаційних робіт, допущена до захисту та заслуговує оцінки «відмінно».

Рецензент

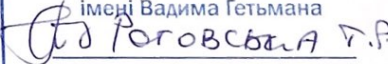
д.е.н., професор, професор кафедри регіоналістики і туризму
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

Пилипів В.В.

« 5 » 01 2024 р.

ис. Пилипів В.В.
ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана

« » 20 р.

ВІДГУК
наукового керівника на кваліфікаційну роботу
«Організаційно-економічний потенціал стратегічного розвитку
регіональної економіки»

здобувача вищої освіти Державного податкового університету
факультету податкової справи, обліку та аудиту, групи ЕМРМ-22-1

Куканова Микити Сергійовича

Розвиток регіональних економічних систем безпосередньо залежать від наявності та раціональності залучення потенціалу регіонів, оскільки саме потенціал регіонів виступає джерелом, що забезпечує: адаптацію регіональних економічних систем до постійної мінливості умов господарювання, використання існуючих можливостей для протидії виниклим загрозам, досягнення ефективності та позитивної динаміки економічного розвитку, реалізацію стратегічних цілей соціально-економічного розвитку та екологічну й економічну безпеку. Отже, кваліфікаційна робота Куканова М.С. виконана на актуальну тему.

Кваліфікаційна робота відповідає встановленим методичним вимогам стосовно змісту та оформлення такого виду робіт. Мета роботи, сформовані у ній завдання, об'єкт та предмет дослідження цілком відповідають обраній темі випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи.

Структурно робота складається із трьох логічно сформованих розділів. У першому розділі автором розглянуто концептуальні основи дослідження організаційно-економічного потенціалу регіональної економіки. У другому розділі здійснено діагностику організаційно-економічного потенціалу регіональної економіки. Третій розділ присвячено розробці напрямів розвитку регіональної економіки як стратегічного фактору відновлення територій в умовах війни.

Ознайомлення зі змістом кваліфікаційної роботи дає можливість стверджувати, що сформульовані в роботі завдання розкриті на належному рівні і визначена мета досягнута.

До **недоліків в роботі** слід віднести незначні зауваження в частині оформлення. Вказані недоліки не впливають на якість роботи в цілому.

Наукова і практична значимість роботи. Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у діагностиці тенденцій стратегічного розвитку регіональної економіки та виявлення ролі організаційно-економічного потенціалу.

Результати дослідження можуть бути використані у роботі обласних державних адміністрацій України при розробці стратегій соціально-економічного розвитку регіонів.

Теоретичні надбання дипломної роботи можуть бути використані у навчальному процесі Державного податкового університету при розробленні методичних матеріалів з курсу «Економіка регіону та регіональна політика».

Наукова повизна полягає в розробці наукових положень щодо класифікації підходів до групування потенціалу стратегічного розвитку.

Рівень підготовки здобувача дав йому можливість самостійно опанувати різні інформаційні джерела, використати їх в своїй роботі та зробити обґрунтовані висновки.

Відношення студента до виконання та загальна оцінка роботи. Робота виконана послідовно і логічно, завдання, які були поставлені в ній, Куканов М.С. виконав у повному обсязі.

Подана до розгляду робота характеризує Куканова М.С., як висококваліфікованого фахівця, що вміє ставити мету і досягати її послідовними та логічно обґрунтованими діями, характеризується нестандартним мисленням, креативністю, прагненням до пошуку нових шляхів реалізації задуманого. Автор постійно прагне опановувати нові сфери діяльності, безперервно підвищуючи свій професійний рівень, прагне до висунення інноваційних ідей відповідно до нагальних потреб.

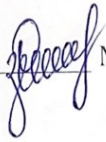
За своїм змістом та структурою кваліфікаційна робота відповідає встановленим вимогам щодо її написання, заслуговує високої позитивної оцінки і може бути допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Керівник кваліфікаційної роботи М.А. Корж, к.е.н., доцент

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти Куканова Микити Сергійовича, після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «26» 01 2024 р. № 6 допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

економічної політики та сталого розвитку М.О. Скорик, к.е.н., доцент

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	11
1.1. Організаційно-економічний потенціал стратегічної трансформації економіки регіону та його компоненти	11
1.2. Підходи до активізації організаційно-економічного потенціалу розвитку регіонів.....	24
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	33
2.1. Детермінанти організаційно-економічного потенціалу розвитку регіону.....	33
2.2. Аналіз використання організаційно-економічних можливостей регіонального розвитку Закарпатської області.....	46
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК СТРАТЕГІЧНОГО ФАКТОРУ ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	55
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розвиток економіки регіонів здійснюється на основі стратегічного управління з вирішенням конкретних задач регіонального розвитку за допомогою ефективного використання економічного потенціалу регіону. Чим більшим потенціалом і більш високим інтегральним рівнем його використання характеризується регіон, тим стабільнішим повинно бути соціально-економічне становище даного регіону.

Оцінка наявного потенціалу є основою вибору напрямів його стратегічного розвитку. Основним напрямом реалізації ефективної стратегії управління регіональним розвитком на основі отриманих результатів кількісної оцінки та аналізу соціально-економічного потенціалу регіону повинне бути збільшення національного багатства країни шляхом оптимізації використання ресурсів регіону

Трансформація ринкових та економічних умов України, яка супроводжується напруженням конкурентного середовища та посиленням ступеня невизначеності, обумовлює необхідність перенесення уваги у площину регіонів, кожний з яких в силу унікальності формує власний шлях та механізми стратегічного розвитку з метою побудови довгострокових конкурентних переваг.

Інформаційна основа роботи. Сутність понять потенціалу, розвитку, регіону та основні фактори і показники, що описують дані категорії, вивчали українські та зарубіжні вчені: Кузьминчук Н.В., Куценко Т.М., Гришина Л.О., Єфімова Г.В., Лейбович А.В., Перепелюкова О.В., Іванова І. М., Толстанов О.К. Боронос В.Г., Карпенко І.В., Беляєва Л.А., Благун І.С., Дмитришин Л.І., Кацедан А.В.

Сучасні питання регіональної економіки та потенціалу розвитку територій знаходяться у фокусі уваги закордонних дослідників Д. Бірча, Ф. Перру, М. Портера, П. Потье, С. Стерна, Д. Фурмана та ін. Проблематика стратегічного розвитку економіки регіонів закладена в основу досліджень

українських науковців І.Г. Брітченко, В.І. Варцаби, В.М. Гесця, В.В. Гоблика, В.В. Готри, М.І. Долішнього, Н.Ю. Кубіній, В.П. Мікловди, М.І. Пітюлича, М.М. Пітюлича, Ю.С. Рогозян, І.В. Сторонянської та ін.

Разом з тим питання організаційно-економічного потенціалу довгострокового регіонального розвитку недостатньо охоплені увагою сучасних науковців, що знижує результативність теоретичних досліджень стратегічного розвитку та гальмує формування регіональних конкурентних переваг.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних й концептуальних засад організаційно-економічного потенціалу території та розробка практичних рекомендацій щодо формування системи механізмів посилення організаційно-економічного потенціалу, дія яких спрямована на забезпечення стратегічно спрямованого випереджального розвитку регіональної економіки.

Для досягнення означеної мети у роботі поставлені та виконані такі завдання:

- дослідити організаційно-економічний потенціал стратегічної трансформації економіки регіону та його компоненти;
- вивчити підходи до активізації організаційно-економічного потенціалу розвитку регіонів;
- охарактеризувати детермінанти організаційно-економічного потенціалу розвитку регіону;
- проаналізувати використання організаційно-економічних можливостей регіонального розвитку Закарпатської області;
- обґрунтувати напрями розвитку регіональної економіки як стратегічного фактору відновлення територій в умовах війни.

Об'єктом дослідження є процеси стратегічного розвитку регіональної економіки на основі активізації організаційно-економічного потенціалу.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні засади впровадження механізмів посилення організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку регіонального господарства.

Методи дослідження. Теоретичною основою є сукупність економічних законів, категоріальна система економічної теорії та понятійний апарат прикладної економіки. Методологічну основу кваліфікаційної роботи складають такі методи: монографічного дослідження, наукових абстракцій, категоріального аналізу, індукції та метод системного аналізу.

Наукова новизна полягає в розробці наукових положень щодо класифікації підходів до групування потенціалу стратегічного розвитку на основі застосування таких ознак як роль у розвитку економічної системи; взаємодія з метою розвитку економічної системи; напрям впливу потенціалу, характер дії потенціалу

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у діагностиці тенденцій стратегічного розвитку регіональної економіки та виявлення ролі організаційно-економічного потенціалу.

Результати дослідження можуть бути використані у роботі обласних державних адміністрацій України при розробці стратегій соціально-економічного розвитку регіонів.

Теоретичні надбання кваліфікаційної роботи можуть бути використані у навчальному процесі Державного податкового університету при розробленні методичних матеріалів з курсу «Економіка регіону та регіональна політика».

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є завершеним відповідно до мети та завдань самостійним науковим дослідженням.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні теоретичні, методичні та практичні результати дослідження були обговорені та схвалені на: СХХХV Міжнародній інтернет — конференції «Наукові підсумки 2023 року», яка відбулась 08.12.2023 р. у м. Запоріжжя, міжнародній науково-практичній конференції «Сталий розвиток міст та регіонів України в рамках європейської інтеграції», яка відбулась 12.12.2023 р. у м. Ірпінь, V

Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Облік і оподаткування: контрольно-аналітичний аспект», яка відбулась 14.12.2023 р. у м. Ірпінь.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів і висновків, викладених на 71 сторінці друкованого тексту. Робота містить 6 таблиць, 10 рисунків, 3 додатки. Список використаних джерел з 40 найменувань.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Організаційно-економічний потенціал стратегічної трансформації економіки регіону та його компоненти

Потенціал є складним явищем господарської практики та важливою комплексною категорією, яка має різноманітні теоретичні описи. Це пояснюється складністю контенту (елементи потенціалу відрізняються своєю природою) та поведінки в різних економічних умовах.

Основою стратегічного розвитку регіональної економіки виступає її потенціал [7], який складається з матеріальних та нематеріальних компонентів, що відображають здатність і можливість економічної системи досягти покладеної мети. Саме потенціал визначає базові умови розвитку регіону, а ефективне управління ним забезпечує створення визначальних конкурентних переваг. Проблематика потенціалу знаходиться у центрі уваги дослідників регіональної та національної економіки. При цьому в сучасному науковому світі спостерігається певна диверсифікація концептів регіонального потенціалу і його компонентного устрою. Основні сучасні погляди на сутність потенціалу економічної системи представлені на рис. 1.1.

Традиційним є ресурсний підхід до сутності потенціалу, засновником якого вважається С.Г. Струмилін, який визначив економічний потенціал як такий, що у «загальному вигляді залежить від кількості дієздатних людей та їх продуктивної сили» [16]. Широковживаний ресурсний підхід до визначення сутності потенціалу в сучасній інтерпретації пропонує розглядати потенціал як «наявність активів (ресурсів і резервів), що використовуються в даний час або авансованих і забезпечених відповідними джерелами фінансування» [37].

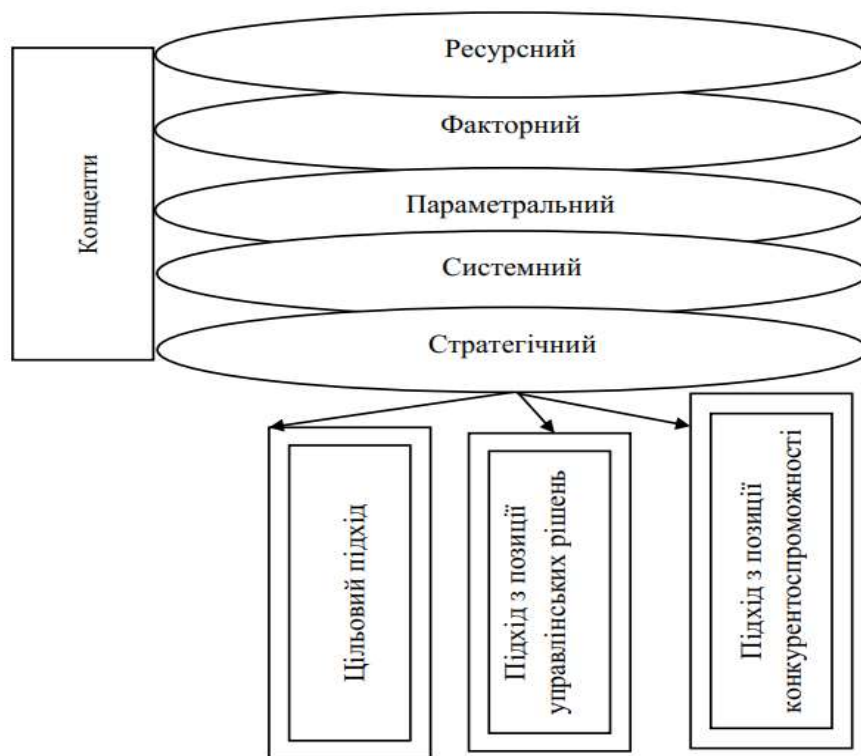

Рис. 1.1. Сучасні концепти потенціалу економічної системи

Джерело: [7].

З точки зору конкурентоспроможності регіональної економіки виявляють сутність потенціалу. С.М. Мошак, Ф.Ф. Шандор та ін., розглядаючи розвиток та конкурентоспроможність як неподільні поняття в регіональному управлінні, стверджують, що «потенціал конкурентоспроможності являє собою сукупність здатностей економічного суб'єкта, які є результатом досвіду попереднього функціонування, а також можливостей, що забезпечать унікальність певних позицій економічного суб'єкта в майбутньому» [17]. У монографії В.П. Мікловди, Ф.Ф. Шандора, Н.Ю. Кубіній та ін. потенціал розглядається як основа досягнення конкурентних переваг економічної системи. Автори вводять поняття потенціалу конкурентоспроможності як здібностей, які є результатом розвитку попереднього функціонування, а також можливостей, що забезпечують унікальність певних позицій в майбутньому [18]. Разом з тим, механізми активізації потенціалу обмежені заходами на макрорівні, що не дозволяє використовувати внутрішні фактори розвитку регіональної економіки. Представляє інтерес теоретичний пасаж про виникнення потенціалу конкурентоспроможності як частини потенціалу

стратегічного регіонального прогресу. В розвиток вказаної ідеї проблеми конкурентоспроможності потенціалу В.П. Мікловда та Н.Ю. Кубіній порушують в публікаціях, присвячених трудовому потенціалу як складової стратегічної сили економіки, яка створює та реалізує конкурентні переваги [5]. При цьому автори роблять акцент на оцінці потенціалу конкурентоспроможності на основі показників продуктивності праці, що є обмеженням оціночної бази та може призвести до викривлення результатів аналізу.

З позиції формування конкурентних переваг В.Г. Лебедєвим підтверджено, що потенціалом «виступає така сукупність здійснюваних і можливих змін, яка за своїм спрямуванням, структурою та кінцевим результатом найбільш відповідає стратегії нашого розвитку, піднімає продуктивні сили і суспільно-економічні відносини на якісно новий рівень і приводить їх в стійку відповідність один одному. Ця результативність буде характеризувати повну завершеність даної перебудови як процесу оновлення, з урахуванням всіх конкретних обставин і сучасних завдань. Досягнути вищої ефективності ми можемо тільки на основі економічно компетентної участі всього суспільства і кожного його члена в організації економіки країни» [4]. При всій широті даного підходу до потенціалу як до джерела змін залишаються нерозкритими його складові й їх роль в досягненні мети розвитку економічної системи.

Внаслідок розвитку зазначених вище концептів потенціал перетворення територіальної системи в стратегічному його розумінні може бути розглянутий з двох позицій. По-перше, як явище, що набуває конфігурацію, наповнення та вплив у певний час, тобто як явище діюче, динамічне. По-друге, потенціал стратегічного розвитку володіє конкретно-предметними складовими, виявлення яких дозволяє визначити важелі активізації потенціалу та розвитку регіональної економіки.

Потенціал стратегічного розвитку являє собою: а) сукупність функцій, здійснюваних в процесі реалізації поставлених регіональною системою цілей;

б) набір імпульсів поступального розвитку територіальної економічної системи; в) сукупність векторів формування довгострокових конкурентних переваг регіону (рис. 1.2).

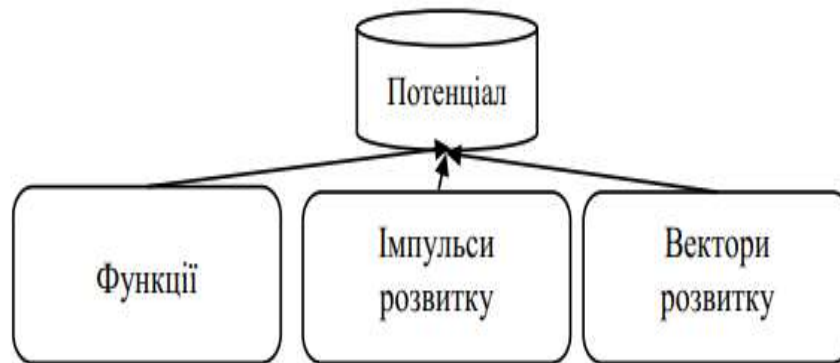

Рис. 1.2. Потенціал стратегічного розвитку регіональної економіки

Джерело: [7].

Потенціал виконує широке коло функцій, серед яких основними вважаємо наступні.

По-перше, потенціал представляє собою певний заряд енергії розвитку, тому його сила та адекватне управління ним забезпечують випереджальний розвиток регіональної економіки; тобто основна функція потенціалу – надання базису для соціально-економічного зростання. При цьому функція потенціалу полягає не лише в активізації явних його складових, але й у виявленні латентних можливостей, залучення яких надає додатковий імпульс розвитку економічної системи.

По-друге, потенціал розвитку регіональної економіки виконує інформаційну функцію, яка надає можливість управління, використовуючи дані про минулий стан системи, її сучасне становище та перспективи майбутнього розвитку.

По-третє, неможливо не відмітити стимулюючу функцію потенціалу, яка полягає в наступному. Потенціал представляє собою не лише кібернетичну, але й синергетичну систему, спрямовану на саморозвиток та самоорганізацію. В умовах конкурентної боротьби наявність в економічній синергетичній системі певних її можливостей стимулює носія до їх реалізації та подальшого поширення.

У конкретно-прикладному плані потенціал об'єднує три складові, що експоновані в додатку А.

Механізми як частина потенціалу відіграють провідну роль в процесі його реалізації. Без механізмів залучення і розвитку ресурси, можливості й здатності економічної системи не будуть імплементовані в процес належним чином, що створює перепони стратегічному розвитку економічної системи.

Потенціал безпосередньо пов'язаний з поняттям темпів розвитку. В умовах переходу до інноваційної економіки [3] час стає одним з найважливіших факторів досягнення стратегічних цілей і формування конкурентних переваг. Швидкість перетворення економічної системи – це і результативний показник ефективності її функціонування.

Потенціал стратегічного розвитку за своєю природою багатофункціональний і багатогранний, що пояснює необхідність і доцільність його класифікації за ознаками, представленими в додатку Б.

Сучасна наука характеризується поліваріантністю підходів до розгляду сутності економічного потенціалу. Так, В.І. Меньшикова виділяє наступні методологічні напрями розкриття сутності економічного потенціалу регіону:

- розгляд економічного потенціалу регіону як сукупності економічних потенціалів суб'єктів;
- розкриття економічного потенціалу як складної структурованої економічної категорії, що включає в себе природні ресурси, виробничий, трудовий і інноваційний потенціали, інвестиційні та бюджетні ресурси, податковий потенціал та ін.;
- обґрунтування системної пропорційності економічного потенціалу;
- дослідження системно-функціональної взаємодії економічного потенціалу регіону із зовнішнім середовищем (фінансовою, бюджетною, податковою системами, ресурсними ринками);
- облік диференційованої структури економічного потенціалу регіону, особливостей суб'єктів як донорів чи реципієнтів [9].

Українські дослідники прикордонних регіонів вважають, що з огляду на необхідність проведення їх «позиціонування... та визначення їх конкурентної позиції економічний потенціал регіону аналізується за такими компонентами та показниками: базова інфраструктура...; частка будівництва інженерних споруд у загальних будівельних роботах...; вантажооборот підприємств транспорту (млн ткм); пасажирооборот автобусів (млн пас. км)» [9].

Все більше авторів схиляються до думки про необхідність відходу від виробничо-ресурсного визначення економічного регіонального потенціалу. Найбільш адекватними сучасним науковим трендам є системний, політекономічний та цільовий ракурси економічного потенціалу, які доцільно висвітлити в контексті стратегічного розвитку регіону.

Системний ракурс [16] дозволяє виявити закономірності, що діють в межах економічного потенціалу; політекономічний підхід корисний тим, що визначає відносини між суб'єктами й об'єктами економічного розвитку регіону та його бенефіціарів; цільовий підхід безпосередньо висвітлює взаємодію економічного потенціалу та стратегічної спрямованості регіонального розвитку.

Ознаку системності як визначальну рису вводить в опис сутності економічного потенціалу Л.П. Серова, декларуючи думку про те, що економічний потенціал – це «динамічна система взаємозалежних, взаємозумовлених, взаємопроникаючих, взаємодіючих елементів і їхніх зв'язків на реальному й гіпотетичному рівнях, спрямованих на адаптацію суб'єкта господарювання до вимог конкретного зовнішнього середовища» [19]. Спроба застосувати системний підхід до економічного потенціалу відстежується в працях С.Н. Растворцевої, яка в склад економічного потенціалу включає природні ресурси, фінансовий, інформаційний, інноваційний компоненти, трудовий, інфраструктурний і зовнішньоекономічний потенціали [19], а також М.В. Макаренка, який пропонує розглядати економічний потенціал як комплексне явище, що включає певні субпотенціали. У першу чергу автор виділяє ресурсний

потенціал, під яким «мається на увазі можливість території забезпечувати суспільні потреби за рахунок ефективного використання наявної ресурсної бази, людського капіталу, продуктивності природних ресурсів, засобів виробництва, а також її розташування відносно політично-економічних центрів впливу та перспективи ринків збуту товарів і послуг» [7]. При цьому автор об'єднує поняття людського капіталу та трудового потенціалу, що не є правомірним. Людський капітал представляє собою інвестиції, що можуть бути трансформовані в якісну частину трудового потенціалу. Вказаний дослідник також стверджує, що «наступний показник економічного потенціалу регіону – це потенціал якості життя в регіоні, який являє собою сукупність суспільних та економічних показників, що комплексно характеризують стан забезпечення населення соціальними економічними благами» [7].

З позиції політичної економії запропоновано розглядати економічний потенціал будь-якого суспільства насамперед як такий, що «характеризується системою виробничих відносин, що виникають між окремими працівниками, трудовими колективами, а також управлінським апаратом підприємств, установ, галузей народного господарства в цілому» [17]. При цьому поза увагою авторів даного підходу залишається те, що відносини виникають між їх учасниками з певного приводу, ігнорування якого завуальовує предмет та мету взаємовідносин. Крім цього, політекономічний погляд на економічний потенціал дозволяє визначити тих, хто отримує вигоди від економічних трансформацій і як це відобразиться на всіх учасниках регіонального життя.

Наступним напрямом в даному дослідженні виділено цільовий підхід, який ставить мету функціонування за базову рису даного явища. В межах цього підходу В.Ю. Школа стверджує, що «економічний потенціал регіону – сукупні можливості регіону, його підприємств та окремих суб'єктів господарювання визначати, формувати і найбільш ефективно забезпечувати та задовольняти суспільні потреби (фактичні та потенційні) в процесі взаємодії з оточуючим середовищем і раціонального використання ресурсів з метою

забезпечення економічного зростання, суспільного добробуту, підвищення еколого-економічної безпеки регіону та країни в цілому. Він характеризує здатність суспільства виробляти товари і послуги, забезпечувати розширене відтворення для задоволення споживчих потреб та поліпшення якості життя населення» [18].

Продовженням дослідження сутності соціально-економічного потенціалу є окреслення його складових. Сучасні дослідники вважають, що «залежно від функціонального призначення всі структурні компоненти соціально-економічного потенціалу можна умовно поділити на три групи:

- 1) елементи, що забезпечують ефективне функціонування економіки регіону;
- 2) елементи, що забезпечують розширене регіональне відтворення;
- 3) елементи, що забезпечують рішення проблем соціальної сфери» [9].

Економічний потенціал в процесі стратегічного розвитку взаємодіє з організаційними можливостями, що обумовлює ефективність та результативність стратегічних регіональних перетворень; «організаційний потенціал стає важливим джерелом економічного росту і підвищення благоустрою населення. Він також збільшує вклад регіону в народногосподарський потенціал країни. Це відбувається через особливості функцій, що виконуються організаційним потенціалом:

- управління економічними і соціальними ресурсами регіону;
- виявлення і використання організаційних резервів при відносно малих капітальних затратах.

З цього випливає, що соціально-економічний потенціал регіону – складний комплекс, число елементів якого може змінюватись залежно від ступеня аналізу, що проводиться, і особливостей регіону» [10].

Виявлення сутності організаційного потенціалу базується на розумінні явища організації, поняття якої має два сенсу: процесний та системний. Іншими словами, організація розглядається в двох значеннях: як процес і як система, що об'єднує матеріальні, нематеріальні і людські складові в єдиній

структурі, формально чи неформально оформленій, що функціонує на певних умовах для досягнення поставлених завдань. При тому, що в сучасних умовах будь-який економічний суб'єкт буде життєздатним за умови його постійного розвитку, тобто якщо він знаходиться в динаміці, неможливо не погодитись з позицією, згідно з якою організація розглядається як єдність стану і процесу. Це забезпечує узгодження цілей і способів функціонування і розвитку економічної системи; такий підхід дозволяє гармонізувати управлінські рішення з потребами і викликами часу, визначає динамічність й адаптивність економічної системи в умовах стратегічного управління нею.

Виходячи з цього під організаційним потенціалом розуміємо здатності і можливості існуючої структури забезпечувати її функціонування і розвиток в процесі задля досягнення поставлених цілей.

Проведене дослідження сучасних підходів до сутності організаційного потенціалу дозволяє зробити висновок, що цей вид потенціалу як категорія може бути представлений у вигляді системи відносин в регіоні, які проявляються в процесі реалізації потенціалу економічного. З позицій контентного підходу організаційний потенціал складається з двох частин: конфігуративної – це сукупність всіх організаційних форм економічної діяльності та управління нею (конфігурація розглядається в даному контексті як контур та взаємне розташування елементів потенціалу стратегічного розвитку, його структура) й процесної – як здатність залучити та активізувати економічний потенціал для досягнення стратегічної регіональної мети.

Одночасно існує позиція, згідно з якою організаційний потенціал регіону є частиною державного потенціалу і включає в себе різні ознаки: політичні, інституціональні, культурні, соціальні, економічні, регіональні, кадрові, воєноекономічні, експортні, виробничі та інші. Вказана точка зору передбачає включення економічного потенціалу в організаційний, що є неправомірним внаслідок того, що: а) функції економічного та організаційного потенціалів різняться; б) контент потенціалів також не збігається.

Правомірною є позиція, в межах якої доведено, що організаційний потенціал – «поняття збірне, воно включає як організаційно-речові фактори, так і відносини з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання, а значить, і відносини управління. Організаційний потенціал являє собою сукупність різних (протяжних у часі та просторі) об'єктивних і суб'єктивних факторів, що забезпечують реалізацію поставлених завдань» [10].

Економіка без організації не може функціонувати, тим паче функціонувати ефективно в стратегічному плані в сучасних умовах господарювання.

З іншого боку, організація як процес та як системне утворення в даному дослідженні не може розглядатися без економічного наповнення. Як економіка не може бути без організації, так і організація втрачає сенс без економічної складової. Єдність економічного та організаційного потенціалів проявляється в процесі стратегічного розвитку регіону. Стратегічний розвиток передбачає такі якісні зміни регіональної економіки, які приводять до формування нею нових системних конкурентних переваг і забезпечують їх імплементацію в процесі реалізації прийнятої стратегії.

Виходячи з вищенаведеного, організаційно-економічний потенціал стратегічного розвитку регіону являє системну єдність та взаємодію механізмів, здатностей та можливостей, що проявляються в економічних, конфігуративно-структурних та процесно-організаційних елементах і забезпечують стійкий розвиток регіону, побудову його конкурентоспроможності та реалізацію регіональної стратегії розвитку.

Виділимо такі принципи функціонування організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку регіону в сучасних умовах господарювання [7] (рис .1.3):

- 1) Динамічність та адаптивність. Організаційно-економічний потенціал розвивається не в ізоляції від процесів, що відбуваються в регіоні, країні і світі, а в умовах тих правил, що існують у зовнішньому оточенні. Тому адаптивність

організаційно-економічного потенціалу до змін зовнішнього світу забезпечує зменшення перепон на шляху розвитку регіону.

2) Системність. Організаційно-економічний потенціал складається з комплексу елементів, що взаємопов'язані між собою, а розвиток кожного впливає на інші складові і потенціал загалом. Тому системність як принцип розвитку організаційно-економічного потенціалу передбачає поєднання кібернетичного і синергетичного підходів до управління.

3) Принцип елімінування впливає з вищенаведених й декларує необхідність відмежування неефективних елементів системи організаційно-економічного потенціалу, що створюють обструкції на шляху розвитку.

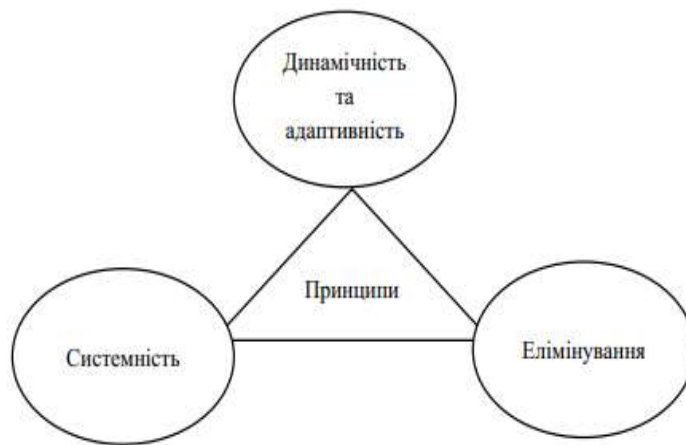

Рис. 1.3. Принципи функціонування організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку регіону

Джерело: [7].

Організаційно-економічний потенціал стратегічного розвитку включає активні та пасивні елементи, що відіграють певну роль в стратегічних перетвореннях територіальної господарської системи.

Одночасно стратегічні перетворення передбачають застосування певних стратегій, а формування та реалізація конкурентних регіональних переваг викликає необхідність управління потенціалом на основі створеної й прийнятої стратегії розвитку регіону, яка є серцевиною стратегічного регіонального менеджменту.

Регіональні стратегії, що застосовуються в процесі функціонування потенціалу підйому регіональної економіки, поділяються на активні і пасивні.

До активних стратегій відносимо такі, що спрямовані на формування конкурентних переваг, а пасивні обмежуються завданнями використання наявних конкурентних переваг. Організаційно-економічний потенціал є основою для реалізації стратегії і залежно від комбінації потенційних можливостей і прийнятої стратегії можливі варіанти регіонального розвитку, що наведені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

**Матриця «Стратегія – організаційно-економічний потенціал
регіонального розвитку»**

Стратегія	Потенціал	
	Активний	Пасивний
Активна	Випереджальний розвиток на основі формування радикальних конкурентних переваг (розвиток форварда)	Амбіційний розвиток (хоча наміри високі, потенціал не завжди забезпечує досягнення поставлених завдань, відсутні певні ресурси або можливості розвитку, тобто потенціал має певні прогалини) – розвиток стрибків через прогалини потенціалу
Пасивна	Нераціональний розвиток, коли наявний потенціал не використовується належним способом (регіональне управління не відповідає можливостям та здатності регіональної економіки)	Підтримання існуючих конкурентних переваг. Як правило, конкурентні переваги обмежені ресурсною, природно-кліматичною складовою (розвиток захисника)

Джерело: [7].

Взаємодію стратегії, стратегічної мети та організаційно-економічного потенціалу розвитку регіону представлено на рис. 1.3. В даному контексті під продуктивними силами мається на увазі економічний потенціал розвитку, фреймінго-структурна складова включає організаційний потенціал в частині його форм та структурних елементів, а організаційні процеси містять дії стратегічного управління з упровадження сучасних організаційних форм.

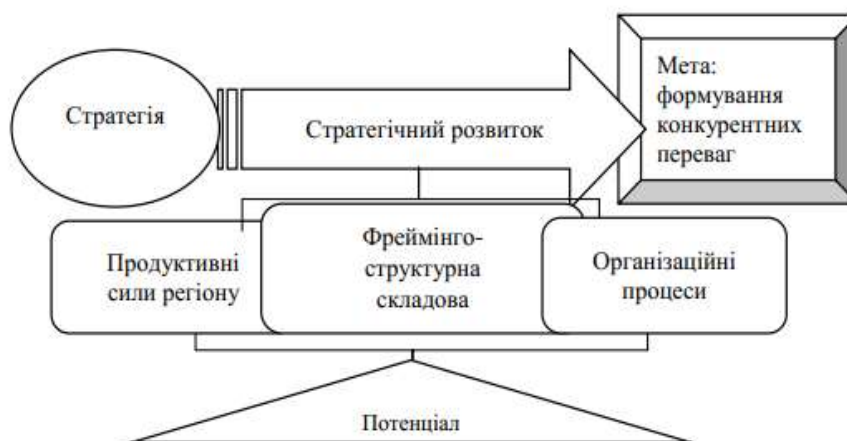

Рис. 1.4. Організаційно-економічний потенціал як основа стратегічного розвитку регіону

Джерело: [7].

Компонентним устроєм організаційно-економічного потенціалу є сукупність елементів, що є необхідними для формування конкурентних переваг в сучасних умовах господарювання. Склад організаційно-економічного потенціалу запропоновано на рис. 1.5.

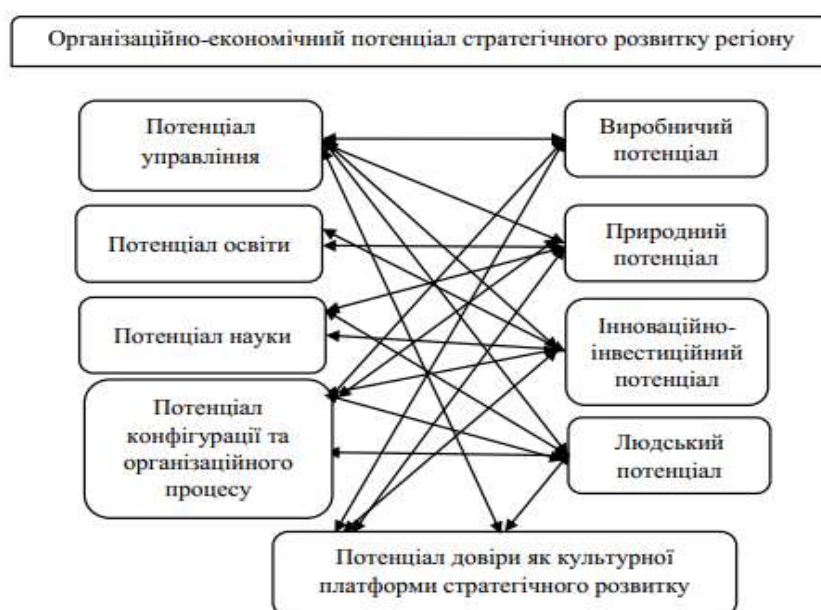

Рис. 1.5. Компоненти організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку регіону

Джерело: [7].

Організаційно-економічний потенціал оцінюється широким колом показників, серед яких інтегральним є рівень продуктивності праці.

На відміну від показника валового регіонального продукту, рівень продуктивності праці:

- слугує індикатором ефективності витрат живої праці в регіоні;
- відображає результат дії всіх компонентів організаційно-економічного потенціалу (виробничого потенціалу, управлінських та організаційних впливів, культурно-інституціональних факторів і т.д.) та ступінь їх взаємоузгодженості;
- не залежить від структури населення, частки економічно активного та неактивного населення (збільшення частки економічно неактивного населення регіону зменшує показник результативності валового регіонального продукту на душу населення, завуальовує ефективність витрат праці в регіоні).

1.2. Підходи до активізації організаційно-економічного потенціалу розвитку регіонів

Механізми розвитку соціально-економічного потенціалу регіону за ознакою сфери прикладання поділені на організаційно-економічні та соціальноінституціональні.

Доцільно підкреслити, що такий поділ є умовним внаслідок широкого спектра функцій кожного з них та їх взаємозв'язку. Так, наприклад, інституційні механізми, такі як законодавство чи фінансові інститути, є важелями впливу на економічний потенціал, але їх конкретне наповнення значною мірою визначається станом соціуму, що дозволило об'єднати їх в окрему групу. Організаційноекономічні механізми також за своїм змістом є нерозривними, тому що економічна діяльність та розвиток потенціалу неможливі без цілеспрямованих організаційних акцій та важелів.

Указана система механізмів вимагає виявлення та окреслення механізмів, що діють в межах певної сфери застосування. У першу чергу – це організаційноекономічні, тобто такі, що активізують господарські процеси в регіоні, застосовують сучасні методи організації територіального

економічного комплексу, сприяють раціональному використанню ресурсів, підвищуючи ефективність системи регіональної економіки. До основних організаційно-економічних механізмів розвитку регіонального потенціалу може бути віднесено широке коло механізмів, але в межах нашого дослідження основними, найбільш вагомими в умовах сьогодення виділені інноваційне регіональне підприємництво, інноваційні кластери та довіра.

Інновації є явищем, значення якого неможливо переоцінити, що підтверджено історичним екскурсом в політику Олександра Македонського, чий перемоги базувалися на застосуванні економічних, організаційних, технологічних та політичних інновацій [8].

Розглядаючи інноваційні трансформації як методологічну основу формування механізмів розвитку, доцільно згадати позицію авторів монографії за редакцією А.П. Єгоршина, які виділяють три прогресивні моделі розвитку інноваційної економіки: «– традиційну лінійну модель, яка фактично має такі ж стадії, як й лінійний інноваційний процес; – інтерактивна модель за основу бере досягнення нових технологічних укладів. У межах такої моделі створюються сприятливі умови для генерування ідей на всіх етапах інноваційного циклу, а їх проміжні і кінцеві результати, отримані на будь-якому етапі, можуть прийняти форму товару. ... Така модель закладена в основу розвитку економік США, Великобританії, Франції та інших європейських країн-лідерів; – суперактивна модель виходить з необхідності генерування перспективних напрямів дослідницької та інноваційної діяльності шостого технологічного укладу в обраних національних пріоритетах на всіх стадіях інноваційного процесу, який відбувається на макро-, мікро- та мезорівнях. У межах цієї моделі здійснюється активна державна підтримка росту економіки знань, накопичення інтелектуального та креативного капіталів, розвиток інституту приватнопублічного партнерства, формування інноваційних кластерів тощо. Суперактивну модель впроваджує Японія» [16].

Кожна з розглянутих моделей адекватна певному історичному періоду та організаційно-економічному потенціалу регіону або країни. Разом з тим, доцільно застосовувати механізми, які дозволяють побудувати модель, що дає найбільші конкурентні переваги. Реалізація даного завдання вимагає основних елементів інноваційної інфраструктури:

- наявності наукового потенціалу як бази розвитку інноваційного потенціалу у складі організаційно-економічного комплексу регіональної економіки;
- ефективного трансферу наукових ідей в інновації;
- попиту, тобто основи ринку інноваційної продукції.

Для формування вказаних елементів інноваційної інфраструктури, в межах якої будуть ефективно функціонувати інноваційні механізми, доцільно мати:

- людський фактор, який в нашому дослідженні охоплює підприємницьку ініціативність та кваліфіковану робочу силу;
- організаційну базу ефективної інноваційної підприємницької діяльності;
- якість життя, в тому числі культуру споживання, що базується на інновації як нормі існування.

Серед інноваційних механізмів найбільший вплив на потенціал здійснюють інноваційне підприємництво [15] – як вид економічної діяльності та інноваційний кластер – як провідна організаційна форма підтримки інноваційної активності.

Інноваційне підприємництво являє собою такий вид діяльності, який забезпечує перетворення новацій в інновації, що приносить економічні вигоди регіональній економіці. Інноваційне підприємництво не протистоїть традиційним видам підприємницької діяльності, воно посилює і страхує їх. Прикладом можна навести ситуацію з кліматичними умовами в Закарпатті, які привносять великі ризики в гірськолижний туризм внаслідок скорочення строків лижного сезону, глобального потепління, зменшення опадів взимку.

При цьому інноваційний проєкт гірськолижного комплексу в еміраті Дубай дозволяє займатися гірськолижним відпочинком протягом всього року при температурі 40 градусів.

Економічні вигоди регіональної економіки від інноваційного підприємництва як механізму наступні:

- формуються нові ринки інноваційних товарів або послуг, що суттєвим чином розширює економічне поле регіонального середовища. Це в свою чергу дозволяє створювати нові види бізнесу, нові робочі місця, підвищувати обсяги реалізованої в регіоні продукції, розвивати ланцюг формування доданої вартості, збільшувати базу оподаткування й т.д;

- підвищується техніко-технологічна основа регіональної економіки за рахунок прискорення оновлення основних засобів;

- покращується якість трудового потенціалу, що знаходить реалізацію в наступному: а) розвивається його креативна складова; б) вдосконалюються управлінські компетенції регіональної влади; в) підвищується якість робітників, які виконують виробничі функції в умовах високотехнологічних виробництв;

- інші економічні бонуси.

Таким чином, інноваційне підприємництво ми розглядаємо як організаційно-економічний механізм, спрямований на посилення регіонального інноваційного поля, про що більш детально йдеться в Розділі 3 дослідження.

Функції інноваційного підприємництва як механізму активізації організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку регіональної економіки наступні:

- здійснювати пошук нових ідей, що мають перспективу практичної імплементації;
- перетворювати новації на інновації;
- формувати попит на робочу силу, здатну працювати в інноваційній економіці;

- модернізувати освітню систему в регіоні, яка зможе реагувати на потреби ринку і забезпечить працевлаштування та високу зарплату її випускників;

- впровадити в практику такі сучасні інноваційні технології як краудсорсинг, краудфандинг та ін.

Активізації інноваційної діяльності в регіоні та посиленню організаційноекономічного потенціалу слугує кластерна форма конфігурації регіонального бізнесу, яка дозволяє більш економно використати ресурси та забезпечити більш високу віддачу. Як вважають британські фахівці, «інноваційні кластери означають угруповання незалежних підприємств – інноваційні стартапи, малі, середні та великі підприємства, а також дослідницькі організації, що діють у певному секторі та регіоні та спрямовані на стимулювання інноваційної діяльності шляхом стимулювання інтенсивних взаємодій, обміну можливостями та обміну знаннями та досвідом, а також ефективний внесок у передачу технологій, створення мереж та поширення інформації серед підприємств у кластері» [16]. Кластер як важливий інструмент розвитку потенціалу та конкурентоспроможності представлено М. Портером [21]. З позиції системи організації бізнесу та інтеграції його акторів інноваційний кластер розглянуто як «цілісну систему підприємств і організацій з виробництва готового інноваційного продукту, що включає в себе весь інноваційний ланцюжок від розвитку фундаментальної наукової ідеї до виробництва і дистрибуції готової продукції» [15]. Інноваційний кластер «формує визначену систему розповсюдження нових знань і технологій, забезпечує прискорення процесу трансформації новацій в інновації, а інновацій – в конкурентні переваги, розвиток якісних стійких зв'язків між всіма його учасниками. Виникнення таких кластерів – закономірний процес при наявності спільної наукової та виробничої бази» [15].

Згідно з точкою зору західних фахівців, інноваційні кластери потребують шість ключових компонентів: «навички, житлову політику,

інфраструктуру, структури з низькими затратами (на ранніх стадіях), пропозицію хорошого способу життя та непередбачуваність» [17].

Неможливо не відмітити вигоди регіональної економіки від впровадження кластеру, до яких в першу чергу відноситься спрощення управління бізнесом в регіоні, під яким розуміємо його регулювання та стимулювання. Відносини «регіональна влада – кластер»:

а) враховують як регіональну стратегію, так і стратегічні наміри розвитку кластеру та його учасників;

б) скорочують, раціоналізують регіональну мережу обміну інформацією, в тому числі фідбек як основу контролінгу результатів стратегічного розвитку регіональної економіки;

в) дозволяють регіональній владі брати участь в роботі кластеру через такі форми як приватно-публічне партнерство, створення регіональних інноваційних платформ, організація консалтингу та різноманітних форм й методів посилення людського капіталу в кластері, а відповідно – й в регіоні.

Виходячи з вищенаведеного, можна стверджувати, що кластер являє собою організаційне утворення, що виконує наступні функції в процесі активізації організаційно-економічного потенціалу:

1) оптимізація залучення ресурсів, внаслідок чого підвищується ефективність діяльності підприємств-учасників, а через це – регіональної економіки в цілому;

2) створює умови для активізації інноваційного підприємництва, скорочує тривалість інноваційного процесу, забезпечує більш високий результат;

3) надає можливості синергії розвитку регіональної економіки;

4) конкуруючи та співпрацюючи в межах кластеру, інноваційні підприємці формують нову культуру, одним з принципів якої є довіра. Тому довіра в нашому дослідженні розглядається не лише як соціальне явище, але як механізм, що сприяє прискоренню темпів росту регіональної економіки та підвищенню рівня її конкурентоспроможності.

Наступним механізмом активізації потенціалу виступає довіра [7]. Довіра може розглядатися як організаційно-економічний механізм або як соціальноінституціональний – залежно від наповнення та сфери застосування.

В організаційно-економічному навантаженні довіра виступає механізмом скорочення трансакційних витрат, зменшення витрат часу, усунення організаційних перешкод, досягнення консенсусу інтересів регіональних гравців і т.д. За наявності довіри до регіональної влади зменшується опортуністичний потенціал до контрагентів та партнерів – тобто витрати на перевірку інформації та контроль за їх діями, до працівників і підлеглих – тобто зменшуються витрати на управління, тому що довіра вже є формою мотивації виконання певних завдань. Іншими словами, «наявність чи відсутність довіри впливає на результати діяльності шляхом зменшення непродуктивних витрат часу або більш ефективного використання робочої сили, що викликає підвищення продуктивності праці» [2].

Довіра безумовно є соціально-інституційним механізмом, що впливає з позиції В. Сержанова, який, показуючи необхідність вдосконалення системи освіти як інституту стратегічного розвитку регіональної економіки, доводить, що «серед сучасних інструментів управління, як людьми, так и процесами незаслужено забутою є довіра, яка сприяє підвищенню економічних, соціальних і психологічних індикаторів управління освітою» [18].

Соціально-інституціональні механізми, які значною мірою сприяють розвитку потенціалу регіону, включають такі складові, що одночасно сприяють дії організаційно-економічних важелів та підвищують силу організаційноекономічного потенціалу: система постійної, безперервної, позитивної освіти, яка забезпечує розвиток соціуму та формує кадрове забезпечення організаційноекономічних механізмів; довіра як соціально-культурний та економічноінституціональний механізм забезпечення ефективності функціонування організаційно-економічних важелів, про що йшлося відмічено вище; культура підприємництва та інновацій, яка базується на принципах сталого розвитку регіону, тощо.

Ефективність функціонування механізму розвитку обумовлена дотриманням імперативних позицій. Імперативами цілеспрямованого та ефективного функціонування механізмів активізації організаційно-економічного потенціалу розвитку регіональної економіки виділено наступні (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Імперативи функціонування механізмів активізації організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку регіональної економіки

1) концептуальність – механізм розвитку базується на чітко сформованому баченні перспектив функціонування регіону;

2) емпатія як принцип представляє собою здатність регіонального менеджменту відчувати, передбачати майбутній стан економічної системи та її організаційно-економічного потенціалу, отриманий внаслідок прийнятих управлінських рішень. Емпатія представлена в нашому дослідженні як здатність «віддзеркалення» стану керованої системи системою, що керує;

3) утилітарність як практична спрямованість. Механізми розвитку повинні бути спрямовані не на побудову певних ідеальних моделей, а мати конкретний практичний результат;

4) різноманітність. Механізми, залучені в процеси розвитку, повинні охоплювати різноманітні сфери та методи керування.

Вказані принципи реалізуються за наявності наступних умов:

1. Надання економічних преференцій підприємствам, що входять в коло стратегічних регіональних суб'єктів, забезпечують регіональну

конкурентоспроможність та розвиток людського потенціалу. В даному випадку вони виступають як локомотиви посилення соціально-економічного потенціалу та його трудових елементів.

2. Інформаційна підтримка, створення моніторингового консалтингового центру, який забезпечить інформацією діючих та потенційних інвесторів і т.д.

3. Впровадження стратегічного управління, яке передбачає в першу чергу визначення бачення, концепції розвитку регіону, розробки стратегії та обґрунтування шляхів її реалізації.

РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2.1. Детермінанти організаційно-економічного потенціалу розвитку регіону

Україна має унікальний природно ресурсний потенціал. За сукупними запасами деяких природних ресурсів країна посідає одне з провідних місць у Європі (наприклад, мінеральні, ґрунтові, рекреаційні). Найбільшим природним багатством нашої країни є земельні ресурси. Українські чорноземи становлять значну частину світових ґрунтових запасів. Станом на 2020 рік земельний фонд України становив 60,4 млн га, у тому числі сільськогосподарських угідь – 42,7 млн га [4]. Ефективне використання природних ресурсів є однією з головних можливостей забезпечення високого рівня соціально економічного розвитку регіонів країни.

Враховуючи поточний несприятливий стан в українській економіці, очікувати в найближчому майбутньому відчутних позитивних зрушень у напрямі ресурсної самодостатності регіонів не доводиться. Тому необхідне сприяння розвитку системи "каскадної міграції" всіх видів економічних ресурсів у напрямі від застійних (депресивних) регіонів в сторону успішних (стабільних), або тих, які регулярно підтримуються в фінансовому аспекті з боку держави.

На потенціал регіону і його розвиток впливають заклади, розташовані на його території – органи місцевого самоврядування, які за своїми повноваженнями та наявними ресурсами, їх якістю та ефективністю визначають стратегії розвитку та реалізації політики розвитку регіону, здійснюють контрольну функцію. Також серед закладів регіону інституції бізнес-середовища, агенції регіонального розвитку, науково-технологічні парки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, науково-дослідні підрозділи, квазібанківські установи та університети.

Якщо регіон не має власного ендогенного потенціалу, то зовнішні фактори (процеси глобалізації, євроінтеграції, політичні зміни, надходження інвестицій та коштів, підвищення інноваційності економіки або підвищення конкурентоспроможності сільських територій шляхом покращення їх привабливості як місця проживання та ведення бізнесу) не суттєво вплинуть на розвиток даного регіону.

Потенціал розвитку регіону є багатовимірною категорією. Фактори, що передбачають розвиток потенціалу регіону: демографічні, економічні, соціальні, географічні, науково-технічні, військові, культурні, інтелектуальні, інноваційні, інституційні, екологічні, людські, інфраструктурні та фінансові. На основі великої кількості різноманітних детермінант, що визначають формування потенціалу, виділяють основні категорії потенціалу, наявного в регіоні [5]:

- природно-ресурсний потенціал,
- економічний потенціал
- людський потенціал,
- інфраструктурний потенціал (виробничо-технологічний),
- науково-дослідний потенціал,
- потенціал якості життя (рис. 2.1).

Розвиток потенціалу регіону обумовлюють вміння використовувати можливості в мінливому середовищі, тобто гнучкість та відкритість економіки, наявність капіталу, ставлення влади до інвесторів, реалізована політика, соціальна активність та здатність освоювати кошти, інвестиційна привабливість, галузева структура економіки, наявний капітал, кластери та зосереджені навколо них галузі. Схильність мешканців до створення та ведення бізнесу підтримує потенціал регіону та сприяє загостренню конкуренції, міжнародному обміну і співробітництву у здійсненні інвестицій, спільному дослідженню та поширенню знань [6].

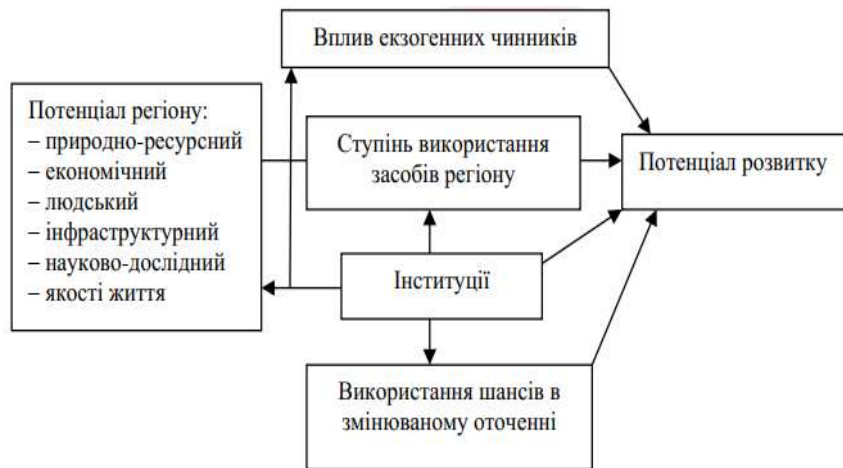

Рис. 2.1. Детермінанти потенціалу розвитку регіону

Джерело: побудовано на основі [3].

Наявний у регіоні потенціал розвитку також визначає конкурентоспроможність. Регіони з первісно високим потенціалом розвитку через відносно більш сприятливі умови для ведення бізнесу та проживання для своїх мешканців створюють більші можливості для динамічного соціально-економічного розвитку регіональної економіки.

Природно-ресурсний (екологічний) потенціал характеризує природні умови, фактори та багатства регіону, уже залучені в господарський оборот, а також доступні для освоєння при даних технологіях і соціально-економічних відносинах.

Аналіз регіональних аспектів економічного потенціалу України дає підстави виділити в Україні проблемні регіони (відсталі, депресивні). З точки зору економічного потенціалу важливою детермінантою потенціалу розвитку є фізичний капітал, накопичений у регіоні, а також рівень підприємницьких компетенцій, кластери та зосереджені навколо них галузі. Економічна структура, сформована в результаті людської діяльності, суттєво пов'язана з можливостями генерування майбутнього розвитку даної економіки. Висока продуктивність є одним із факторів, що дозволяють підтримувати високий рівень доходу, і, таким чином, є важливою детермінантою, що пояснює потенціал розвитку економіки. Кластери та зосереджені навколо них галузі дозволяють ефективніше використовувати потенціал регіону, підвищують

інвестиційну привабливість регіону, сприяють розвитку підприємств і цілих регіонів.

Економічний потенціал регіону характеризує можливості економіки виробляти матеріальні блага, надавати послуги, задовольняти економічні потреби суспільства. Це пов'язано з використанням всіх наявних ресурсів — природних, виробничих, матеріальних, трудових, фінансових, науковотехнічних, інформаційних тощо. Вище вказані ресурси формують структуру економічного потенціалу. Рівень соціально-економічного розвитку будь-якого регіону є наслідком реалізації його економічного потенціалу.

Економічний потенціал як система складається з декількох складових: інвестиційний, фінансовий, виробничий. Критерієм, що дозволяє кількісно оцінити фінансову самостійність регіону, можна вважати його фінансовий потенціал. Наявність власних доходів в достатньому обсязі дозволяє говорити про фінансову самостійність регіону. Навпаки, недолік власних джерел фінансування призводить до необхідності залучення дотацій з бюджету вищого рівня, що визначає рівень дотаційності регіону [7].

Зокрема фінансовий потенціал визначається сукупністю коштів фізичних та юридичних осіб, регіону та держави загалом. Фінансовий потенціал слід розглядати як здатність до генерації певного обсягу фінансових ресурсів, внаслідок чого він є величиною ймовірнісною, що має тимчасові характеристики.

Фінансовий потенціал України в останні роки є досить низьким. Наша країна є позичальником значної суми грошей у міжнародних фінансових установах та інших країнах. А велика кількість українських підприємств є фінансовими боржниками або перебувають на межі банкрутства; багато громадяни країни отримують дохід нижчий за прожитковий мінімум. Це призвело до посиленого розвитку тіньової економіки, що є основною перешкодою на шляху досягнення високих макроекономічних показників [8].

Інтенсифікація використання регіонального економічного потенціалу розвитку території має відбуватись у таких напрямках [8]:

- підвищення ефективності функціонування системи управління соціально-економічним потенціалом у регіонах;
- пошук оптимального співвідношення місцевих, регіональних і державних інтересів;
- удосконалення методів формування місцевих і регіональних ринків і їхньої інфраструктури в контексті забезпечення конкурентоспроможності національної економіки;
- формування інвестиційної політики з врахуванням специфіки конкретних регіонів;
- формування ефективної системи управління майном різних форм власності;
- інтенсифікація та підвищення ефективності використання місцевих ресурсів.

Людський потенціал – компетенції та навички мешканців, їхні знання, професійний досвід, вища освіта, а також міжнародні зв'язки, висока продуктивність праці, що сприяють розвитку людського потенціалу регіону. Міграційні процеси мешканців регіону можуть негативно вплинути на досягнутий регіоном потенціал розвитку через процес відтоку працівників. Якість освіти та можливість доступу до знань сприяють розвитку кадрів з високими навичками та кваліфікацією.

Інфраструктурний потенціал – розвинена комунікаційна інфраструктура забезпечує особливості розміщення та мобільність засобів і факторів виробництва, трудових ресурсів і готової продукції. Якісна інфраструктура та сфера послуг є одним із визначальних факторів привабливості місця районах, оскільки це доводить відносно низькі витрати на постачання та збут, а також короткий час проїзду, дозволяє підприємцям працювати в більших масштабах, підвищити ефективність виробництва та полегшити доступ до ресурсів. Технічна інфраструктура, впливаючи на можливості ведення бізнесу наявністю та якістю обладнання та мережі передачі (наприклад, енергія, опалення, газ), визначає потенціал розвитку регіону.

Науково-дослідний потенціал – інновації, локальні мережі інституцій трансферу технологій, оснащення регіону науково-дослідними підрозділами та сама дослідно-конструкторська діяльність. Інновації є імпульсом розвитку для трансформації наявних ресурсів, вони дозволяють використовувати місцевий потенціал як рушійну силу економіки. Інноваційність регіону зумовлена рівнем якості людського капіталу, освіти, а також наявністю дослідницьких центрів, університетів, масштабами співпраці між науководослідною сферою та підприємствами і витратами, понесеними на дослідження, розробки та інноваційну діяльність. Сюди також входять обсяги інформаційних ресурсів і технологій та засобів створювати, збирати, накопичувати, обробляти і використовувати різноманітну інформацію для потреб суспільства.

Недосконалість інституційного середовища в Україні, в свою чергу, призводить до зменшення кількості інвестицій. Особливо це стосується іноземних інвестицій, що надзвичайно важливо в контексті міжнародного співробітництва та європейської інтеграції [8].

Потенціал якості життя – це суб'єктивний набір ознак, що визначає стан навколишнього природного середовища, житлове становище населення, - можливості отримання освіти, доступ до культури, охорони здоров'я, спортивної інфраструктури, рівень безпеки та рівня життя.

Поняття «якість життя» не слід ототожнювати з рівнем життя, який відображає здебільшого кількісні параметри та є інтегральним поняттям, що характеризує життєдіяльність людини, тоді як якість життя синтезує ці параметри, а отже, розкриває їх у взаємодії. Крім того, принципова відмінність між поняттями «рівень життя» та «якість життя» полягає у тому, що хоча обидві вони визначаються ступенем задоволення матеріальних, духовних та соціальних потреб середньостатистичного громадянина, але «якість життя» є його якісною характеристикою, тоді як «рівень життя» є кількісною характеристикою. Деякі дослідники ототожнюють рівень життя із поняттям «добробут».

Якість життя – комплексна характеристика умов життєдіяльності населення, що виражається в об’єктивних показниках та суб’єктивних оцінках задоволення матеріальних, соціальних та культурних потреб і пов’язана з сприйняттям людьми свого положення залежно від культурних особливостей, системи цінностей та соціальних стандартів, що існують у суспільстві [10].

Стан навколишнього природного середовища трактується як потенціал для розвитку цілого комплексу туристичних, готельних і рекреаційних послуг, а також відповідної бази розміщення. Високий рівень життя сприяє притоку людей в регіон, а це дає можливість розширювати наявні в регіоні трудові ресурси. Враховуючи те, що в регіони з високим рівнем життя часто приїжджають люди з високим рівнем знань і навичок, це сприяє покращенню наявних у регіоні трудових ресурсів. Висока якість життя передбачає інвестиційну привабливість регіонів. Основні показники економічного і соціального розвитку регіонів складають окремий самостійний розділ Державної програми економічного і соціального розвитку України. Система основних загальноекономічних показників, які підлягають аналізу, визначається програмами і планами розвитку господарства регіонів і країни в цілому і підлягають статистичному обліку [11].

В таблиці 2.1 представлено набір змінних, які точно описують регіональні відмінності в потенціалі розвитку регіонів. Під час вибору змінних для аналізу потенціалу та тенденцій розвитку враховано наявність даних циклічної офіційної статистики та баз даних міжнародних організацій. Також змінні повинні бути доступними на рівні регіонів і протягом довгих інтервалів часу. Змінні характеризуються сильною колінеарністю, особливо по відношенню до інших змінних з проаналізованих категорій. Введення надлишкових сильно пов’язаних змінних допускається, щоб зафіксувати мультиплікаційні ефекти, тобто коли одна зі змінних впливає на формування інших у наборі даних.

Однак надмірна кількість змінних, які надто сильно взаємопов’язані, може суттєво спотворити отримані результати [12].

Таблиця 2.1

Економічні змінні для аналізу потенціалу та тенденцій розвитку

Категорія потенціалу розвитку регіону	Економічні змінні
Економічний потенціал	ВВП на душу населення, валова додана вартість на 1 працівника, валова вартість основних фондів підприємств на 1 жителя, частка валових основних фондів у регіоні порівняно з країною, частка сектору ринкових послуг у загальній кількості суб'єктів підприємницької діяльності, доходи від ПДФО на суб'єкта господарювання, розмір ЄСВ для суб'єкта господарювання, реалізована продукція промисловості на душу населення, відсоток людей, які працюють у сільському господарстві, відсоток людей, які працюють у промисловості, відсоток людей, які працюють у сфері ринкових послуг, відсоток людей, які працюють у сфері неринкових послуг, продуктивність праці — сільське господарство, продуктивність праці — промисловість, продуктивність праці — ринкові послуги, продуктивність праці — неринкові послуги, частка приватного сектора в загальній кількості зайнятих, частка інвестиційних витрат порівняно з країною, частка регіонів у вартості статутного капіталу суб'єктів господарювання з іноземним капіталом, фізичний капітал, політика щодо інвесторів, що проводиться в регіонах, доходи підприємств і мешканців, відносний розмір сфери послуг і бізнес-середовища, економічна активність мешканців (кількість приватних підприємств, рівень безробіття), кількість суб'єктів національної економіки на 1000 жителів, загальна кількість суб'єктів народного господарства, кількість промислових переробних підприємств на 1000 жителів, частка промислових переробних підприємств у загальній кількості суб'єктів народного господарства, частка іноземних суб'єктів у загальній кількості суб'єктів народного господарства, кількість підприємств з іноземним капіталом на 1000 жителів, вартість реалізованої промислової продукції на душу населення, вартість придбання сільськогосподарської продукції на 1 га сільськогосподарської землі, загальні інвестиційні витрати на душу населення, середньомісячний наявний дохід на одну особу в домогосподарствах, середня місячна зарплата бруто
Людський потенціал	Демографічні показники (народжуваність на 1000 населення, природний приріст (коефіцієнт), чисельність населення на 1 км ²), частка населення працездатного віку в загальній чисельності населення, сальдо внутрішньої та зовнішньої міграції на 1000 населення, динаміка чисельності населення. Освітні показники (чистий коефіцієнт охоплення, населення з вищою освітою в загальній чисельності населення, кількість студентів на 1000 жителів). Зайняті особи на 1000 осіб населення, рівень економічної активності, частка безробітних, які були без роботи протягом понад рік у загальній кількості безробітних, рівень зареєстрованого безробіття у відсотках, кількість смертей внаслідок серцево-судинних та онкологічних захворювань на 1000 жителів, кількість інвалідів по відношенню до загальної чисельності населення
Інфраструктурний потенціал	Транспортна середня доступність для пасажирських і вантажних перевезень, дороги загального користування з удосконаленням твердим покриттям на 100 км ² , довжина залізничних колій в користуванні на 100 км ² , мережа водопостачання на 100 км ² (активна), мережа каналізації на 100 км ² , щільність теплової мережі на 100 км ² , мережа газу на 100 км ² , відсотки осіб, які мають доступ до водопостачання і каналізації, кількість житлових будинків з підключенням до мережі каналізації і водопостачання на 1 км ² , інвестиції місцевої влади в місцеву інфраструктуру, споживання води на 1 км ² , викиди забруднюючих речовин в атмосферу на 1 км ² , відсоток населення, яке використовує очисні споруди, відсоткова частка спустошених і деградованих земель, що потребують рекультивуації

Продовження таблиці 2.1	
Науководослідний потенціал	Центри досліджень і розробок на 100 тис жителів, витрати на науково-дослідні роботи у відсотках від ВВП і на 1 працюючого, кількість зайнятих у науково-дослідних роботах на 10 тис. мешканців, кількість патентів на 1 мільйон жителів, доступ до нових технологій, відсоток органів місцевого самоврядування з веб-сайтами, відсоткова частка підприємств, які провадили інноваційну діяльність, частка населення з вищою освітою у віці 25–29 років, кількість випускників університетів на 1000 населення у віці 20–29 років, кількість професійно-технічних навчальних закладів, відсоткова частка недержавних вищих навчальних закладів у загальній кількості вищих навчальних закладів, відсоткова частка кількості центрів трансферу технологій та інформації, кількість комп'ютерів із широкосмуговим доступом для студентів, частка індивідуальних абонентів із доступом до фіксованого широкосмугового Інтернету в загальній кількості населення, ступінь зношеності науково-дослідного обладнання
Потенціал якості життя	Політична та соціальна стабільність, привабливість міста/району як місця проживання, кількість злочинів, наявність місцевої преси чи ЗМІ, стан навчальних закладів, житлові умови (корисна площа квартир в м ² на жителя), стан закладів охорони здоров'я, кількість лікарів на 10 тис. населення, кількість лікарняних ліжок на 10 тис жителів, рівень захворюваності на туберкульоз, рівень дитячої смертності, можливості брати участь у різних формах відпочинку, культури, мистецтва, показники доходу, частка капітальних витрат на охорону навколишнього середовища, відсоток території особливої природної цінності, що охороняється законом, загальна площа очищених промислових і комунальних стічних вод у відсотках, приміщення колективного розміщення на 1000 жителів, рівень забруднення повітря

Джерело: побудовано на основі [31].

Як зазначено в попередньому розділі, організаційно-економічний потенціал стратегічного розвитку регіональної економіки містить широке коло системних компонентів, кожний з яких несе певне функціональне навантаження і сприяє формуванню тих чи інших стратегічних конкурентних переваг.

У межах нашого дослідження серед базових складових організаційно-економічного потенціалу довгострокового розвитку виділяємо:

а) компонент організаційної архітектури регіонального бізнесу, який характеризується локалізацією видів діяльності, кількістю суб'єктів економічної діяльності та їх структурним упорядкуванням;

б) економічну активність регіональної ділової системи (в тому числі зовнішньоекономічну, яка характеризує якість продукції регіону та попит на неї на закордонних ринках, що є показником конкурентоспроможності регіонального бізнесу);

в) ефективність праці в регіоні;

г) інноваційну складову потенціалу розвитку.

Логіка кількісного аналізу та якісної характеристики організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку представлена на рис. 2.2.

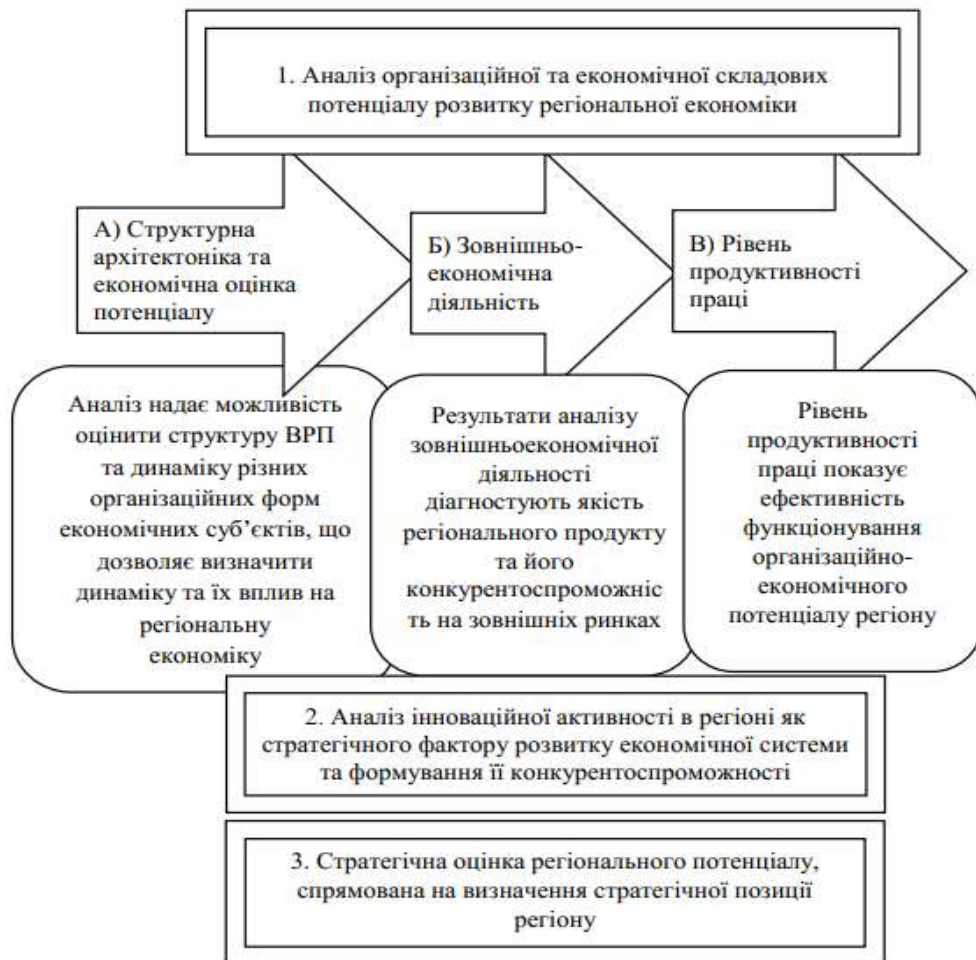

Рис. 2.2. Обґрунтування логіки аналізу організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку Закарпатської області

Джерело: побудовано на основі [31].

Аналіз відбувається в три етапи, кожний з яких має певне завдання.

На першому етапі оцінюються кількісні параметри використання організаційної та економічної складових потенціалу стратегічного розвитку, другий – присвячений дослідженню інноваційної активності та її перспектив; третій етап містить результати вивчення стратегічних аспектів можливостей розвитку регіональної економіки.

Викладена на рис. 2.1 логіка аналізу вимагає застосування сучасних, адекватних рівню дослідження прийомів та методів. Саме методична основа

обумовлює результативність аналізу, що сприяє обґрунтуванню певних напрямів вдосконалення організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку. Методи, що застосовані в процесі аналізу, наведено на рис. 2.3.

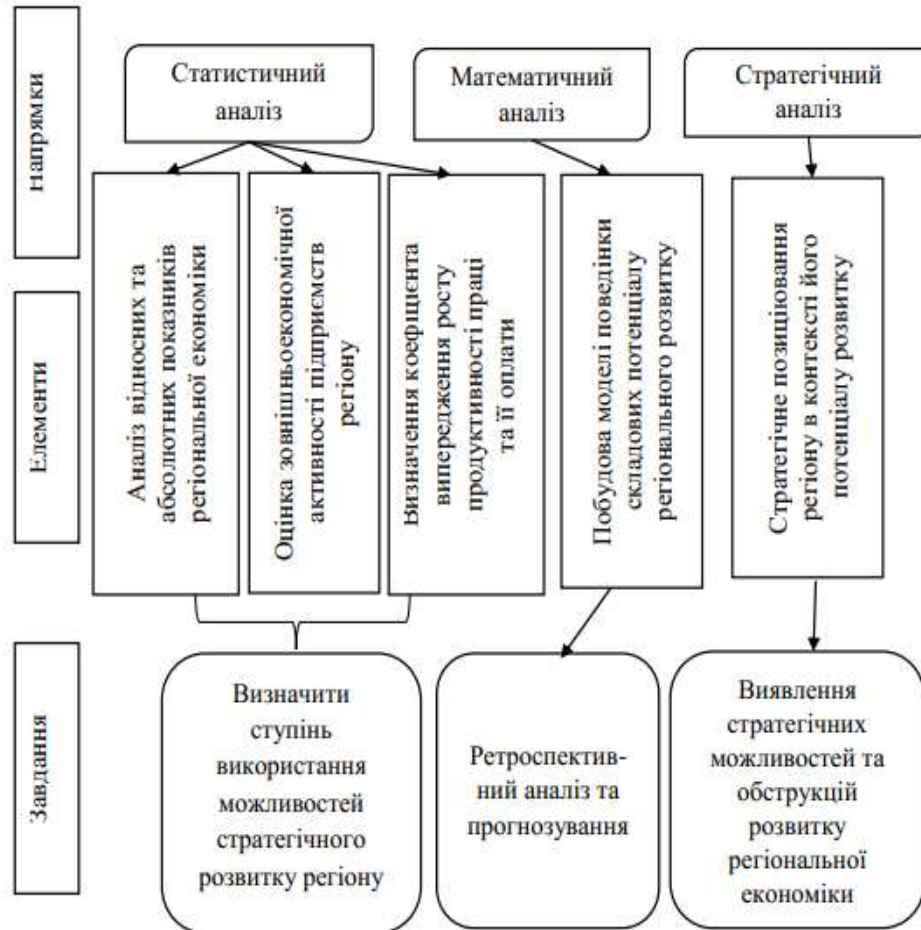

Рис. 2.3. Напрямки діагностики організаційно-економічного потенціалу регіонального розвитку

У процесі аналізу організаційного устрою регіональної економіки рекомендовано вважати, що «одиницею просторової організації регіонального господарства є локалітет – просторово локалізована економічна система, тобто елементарна одиниця простору, місцевість («мала територія») з певним одиничним об’єктом, спеціалізація якого визначає тип локалітету – промисловий, транспортний, рекреаційний і т.п.» [4]. Такий підхід обумовлює доцільність аналізу організаційного потенціалу розвитку з позиції структуризації видів діяльності в контексті їх частки у валовій доданій

вартості Закарпатської області та у порівнянні зі структурою по Україні, що представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Валова додана вартість за видами економічної діяльності у Закарпатській області та Україні у 2014 та 2022 роках, у відсотках [12]

Вид економічної діяльності	Закарпатська область		Україна	
	2014	2022	2014	2022
Усього	100	100	100	100
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	13,4	14,6	7,4	10,1
Добувна промисловість і розробки кар'єрів	0,5	0,6	5,7	6,0
Переробна промисловість	17,1	10,5	13,0	11,6
Постачання електроенергії, газу, пари та конденсаційного повітря	1,4	3,2	2,8	3,1
Будівництво	3,8	2,7	3,3	2,3
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів	15,9	13,9	14,5	13,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	11,7	11,0	7,8	6,4
Тимчасове розміщення й організація харчування(у 2014 по Закарпаттю – діяльність готелів та ресторанів)	1,1	1,7	0,9	0,7
Інформація та телекомунікації (у 2014 році інформація по Закарпаттю не виділяється)	x	1,5	3,0	3,9
Фінансова та страхова діяльність	3,1	2,6	5,6	2,7
Операції з нерухомим майном (у 2014 році по Закарпаттю включено інжиніринг та надання послуг підприємцям)	7,2	9,2	5,3	5,8
Професійна, наукова та технічна діяльність(у 2014 році інформація по Закарпаттю не виділяється)	x	1,5	2,5	3,2
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (у 2014 році інформація по Закарпаттю не виділяється)	x	0,7	1,1	1,4

У контексті організаційних можливостей стратегічного розвитку Закарпатської області, як показано в табл. 2.1, доцільно виділити освіту, на яку припадає 10% валової доданої вартості Закарпаття, що вдвічі вище

аналогічного показника по Україні. Це свідчить про можливості наукового та інноваційного розвитку регіону, який базується на освіченій та висококваліфікованій робочій силі.

Оцінка ступеня реалізації організаційно-економічного потенціалу регіону здійснюється за іншими напрямками, серед яких виділено аналіз показників діяльності суб'єктів господарювання області, які включають як фізичних осіб-підприємців, так і підприємства. Кожна група виконує певні функції у мобілізації та реалізації регіонального організаційно-економічного потенціалу.

По-перше, підприємці виконують найважливішу функцію підвищення рівня зайнятості серед населення області та зниження тиску безробітних на вакантні місця на підприємствах.

По-друге, підприємці вносять великий вклад у формування та реалізацію потенціалу людського розвитку регіону. Саме підприємці опановують знаннями, необхідними для бізнесу: як започаткувати стартап, як приймати управлінські та ділові рішення, як формувати та проводити маркетингову політику, як вести облік, як працювати з персоналом тощо. Підприємці постійно навчаються на практиці, що суттєво підвищує якість людського потенціалу регіону.

По-третє, саме підприємці створюють товарне конкурентне середовище, заповнюючи ніші, не вигідні для статутних суб'єктів.

По-четверте, підприємці за своєю природою є рушійною силою інноваційного процесу, імплементуючи на практиці ідеї інноваційного спрямування і доводячи їх до комерційної вигоди.

Відповідно, підприємства відіграють власну роль у формуванні організаційного потенціалу регіону:

1. Завдяки концентрації ресурсів забезпечують реалізацію принципу ефективності економічного потенціалу. Концентрація ресурсів надає можливість їх багатоваріантної комбінаторики і маневрування, що є

додатковою конкурентною перевагою не тільки для бізнесу, але й для регіональної системи в цілому.

2. Створюють основний масив робочих місць і тим самим формують регіональний ринок праці, визначають кількісні та якісні параметри трудового потенціалу, який буде ефективно працювати в умовах наявних організаційно-економічних можливостей.

3. Соціальна функція підприємств полягає у формуванні регіонального мікроклімату, корпоративної та регіональної культури, навколишнього соціального середовища, які сприяють реалізації організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку регіону.

2.2. Аналіз використання організаційно-економічних можливостей регіонального розвитку Закарпатської області

Частка підприємців Закарпаття в загальній кількості підприємців України збільшилася за вказаний період на 0,2 %, а відносно всіх суб'єктів бізнесу в регіоні – з 88,9 % у 2014 р. до 87,4 – у 2021. Одночасно кількість нестатутних осіб на 10 тис. населення зменшилася на 21 особу, що є вкрай негативним сигналом.

Основні причини скорочення кількості підприємців в регіоні:

- відсутність діючої підтримки малого бізнесу,
- висока вартість фінансових ресурсів,
- можливості працевлаштування за кордоном.

Однією з причин погіршення показника кількості суб'єктів господарювання в регіоні як індикатора організаційно-економічного потенціалу є високий ступінь ризикованості.

Оцінка організаційно-економічного потенціалу Закарпаття та ступеня його реалізації також характеризується структурними змінами малого, середнього та великого бізнесу, що представлено в табл. 2.3.

Дані в табл. 2.3 дозволяють констатувати, що відмічається зростання кількості статутних суб'єктів, підприємств з 2013 по 2022 рік – з 5793 до 6388 одиниць. Зростання відбувається за рахунок малих підприємств (5453 одиниці у 2013 році та 6096 – у 2019 році). Зростання кількості малих підприємств є об'єктивним процесом внаслідок самої їх природи. Як вже було відмічено, на малих підприємствах нижче рівень бюрократії, що значно підвищує рівень ефективності прийнятих управлінських рішень. Створити мале підприємство значно просте, ніж велике, яке вимагає значної кількості персоналу, фінансів та контактів.

Таблиця 2.3

Основні структурні показники діяльності підприємств Закарпатської області у 2013-2022 роках [31, с. 9]

Показник		Роки					
		2013	2018	2019	2020	2021	2022
Усього підприємств, од.		5793	6111	5058	5788	6424	6388
Великі підприємства	Кількість, од.	6	3	2	2	3	5
	% до загальної кількості великих підприємств України	1,0	0,7	0,5	0,5	0,7	1,0
	% до загальної кількості підприємств по регіону	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
	На 10 тис. осіб наявного населення, од.	0	0	0	0	0	0
Середні підприємства	Кількість, од.	334	255	256	243	248	287
	% до загальної кількості середніх підприємств України	1,6	1,7	1,7	1,6	1,5	1,6
	% до загальної кількості підприємств по регіону	5,8	4,2	5,1	4,2	3,9	4,5
	На 10 тис. осіб наявного населення, од.	3	2	2	2	2	2
Малі (в тому числі мікро)	Кількість, од.	5453	5853	4800	5543	6173	6096
	% до загальної кількості малих підприємств України	1,5	1,8	1,6	1,7	1,8	1,7
	% до загальної кількості підприємств по регіону	94,1	95,8	94,9	95,8	96,1	95,4
	На 10 тис. осіб наявного населення, од.	44	47	38	44	49	49

Викликає занепокоєння факт, що малі підприємства в Закарпатті не перетворюються масово на середні чи великі, що є об'єктивним процесом. Останні дослідження показують, що для розвитку регіону важливою є

підтримка «газелей» (за класифікацією підприємств, запропонованою Д. Берчем [16]: на «слонів» – великі, неповороткі компанії; «газелей» – швидкозростаючі підприємства, та «мишей» – які залишаються маленькими та «сіренькими»). Відповідно, регіональній владі доцільно підтримувати малий бізнес з метою перетворення його на швидкозростаючий, який активно розвиває регіональний ринок праці. Так, за даними цитованої вище праці Д. Берча, «газелі» складали 3% від загальної кількості компаній США на момент проведення дослідження, але вони створювали від 50 до 70% нових робочих місць. Дослідження, проведене словацькими та українськими науковцями, містить висновок, що цей сегмент підприємств («газелі») не реагує на наростаючу рецесію під час криз падінням контрольованих показників [21] і забезпечує певну стабільність регіональної економіки.

Проведений аналіз дозволяє констатувати, що більший організаційноекономічний потенціал розвитку регіональної економіки належить малим та середнім підприємствам. Так, частка кількості підприємств середнього бізнесу зменшилася з 5,8 до 4,5% від кількості підприємств регіону, в той же час частка обсягу реалізованої продукції підприємствами такого розміру збільшилася з 51,3 до 53,3% (темп збільшення частки складає 1,04). Аналогічна ситуація спостерігається у сфері малого бізнесу: за період з 2013 по 2022 рік частка кількості малих підприємств на Закарпатті зросла з 94,1 до 95,4% від всієї кількості підприємств регіону (темп зміни 1,01), а частка обсягу реалізованої продукції зросла з 22,1 до 29,7% (збільшилася в 1,34 рази).

Наступною складовою аналізу виступає дослідження зовнішньоекономічної діяльності Закарпаття у порівнянні з зальноукраїнськими показниками, що показано в табл. 2.4.

Дані табл. 2.4 свідчать, що за період з 2019 року спостерігається нарощування зовнішньоекономічної активності як в Україні, так й в Закарпатті, що позитивно характеризує потенціал розвитку області. Причиною падіння показників у 2017–2018 роках є політичні та зовнішні фактори.

Якщо провести порівняння динаміки показників зовнішньоекономічної діяльності України та Закарпаття, можна стверджувати, що зовнішньоторговельний потенціал Закарпаття вище, ніж України [13], [33], про що свідчать темпи зростання експорту в Україні за період з 2013 по 2022 роки – 1,01, а в Закарпатті цей показник сягає 1,50. Аналогічно темпи збільшення імпорту в області вище, ніж в Україні – відповідно 1,08 та 1,02

Таблиця 2.4

Показники зовнішньоекономічної діяльності України
та Закарпатської обл. у 2013-2022 роках [38], млн грн

Рік	Обсяг експорту		Обсяг імпорту		Сальдо	
	Україна	Закарпатська область	Україна	Закарпатська область	Україна	Закарпатська область
2013	63164,6	1205,6	66189,9	1388,1	–3025,3	–182,5
2014	82186,4	1465,5	88843,4	2043,7	–6657,0	–578,2
2015	82429,5	1450,6	91453, 7	2048,5	–9024,2	–597,9
2016	76450,2	1592,4	84584,7	2110,9	–8134,5	–518,5
2017	64106,8	1583,8	60750,6	1767,7	3356,2	–183,9
2018	46804,2	1283,2	42976,0	1032,4	3828,2	250,8
2019	45112,7	1395,9	44571,1	1159,1	514,6	236,8
2020	52579,2	1703,3	55080,6	1363,7	–2501,1	339,6
2021	57280,9	1968,1	63493, 7	1544,7	–6212,8	423,4
2022	64050,3	1811,9	67739,4	1504,3	–3689,1	307,6
Темп зростання 2022/2013,%	1,01	1,50	102,3	108,4	х	х

Джерело: [17].

У комбінації складових діагностики ОЕП суттєвого значення набуває інтегральний показник ефективності – продуктивність праці. Продуктивність праці є важливим оціночним показником рівня використання організаційноекономічного потенціалу внаслідок того, що:

а) характеризує ефективність витрат живої праці, яка є основним фактором розвитку в постіндустріальній економіці;

б) свідчить про рівень економії витрат живої праці внаслідок механізації, автоматизації, впровадження інноваційних технологій і т.п. Іншими словами, продуктивність праці є індикатором наявності або відсутності зв'язку економічної системи з факторами науково-технічного прогресу. Хоча жива праця є джерелом та необхідною умовою виробництва, науково-технічний прогрес через нові техніку та технології сприяє її економії, а відповідно, підвищенню кількісних та якісних параметрів;

в) зростання продуктивності праці приводить до зниження собівартості продукції за рахунок скорочення постійних витрат на одиницю продукції, що в свою чергу слугує підвищенню рівня прибутковості та ефективності діяльності економічної системи в цілому;

г) висвітлює рівень якості та оптимальності організації діяльності господарської системи будь-якого рівня: від суб'єкта бізнесу – фізичної особи до міжнаціональних регіональних економічних утворень;

д) продуктивність праці є основним джерелом зростання її оплати і формування рівня заробітної плати.

Заробітна плата також виконує широке коло функцій, спрямованих на розвиток регіональної економіки, і є важливим показником і одночасно інструментом розвитку організаційно-економічного потенціалу господарської системи регіону. Серед основних функцій заробітної плати, які доцільно враховувати при аналізі та посиленні організаційно-економічного потенціалу розвитку регіону, зазначимо такі:

- мотивуюча, реалізація якої сприяє підвищенню продуктивності праці або підвищенню якості продукції;

- оціночна: зарплата є ціною робочої сили. Дослідження рівня та динаміки заробітної плати дозволяє оцінити якість праці, необхідної для виконання стратегічних завдань розвитку організаційно-економічних можливостей підприємства, регіону, країни;

- соціальна – забезпечує дотримання принципу справедливості: рівна оплата за однакову працю. Реалізація даної функції сприяє також підвищенню рівня довіри в організації, формуванню партнерської культури і позитивного мікроклімату в підрозділах, підприємстві, регіоні чи країні – залежно від рівня управління;

- розвитку людського потенціалу: заробітна плата є основним джерелом інвестицій в людський капітал, без чого розвиток організаційно-економічної здатності системи не має перспективи;

- стимулююча – рівень оплати праці є імпульсом до прибуття в регіон або до відтоку робочої сили тощо.

Крім указаних аспектів, доцільно застосовувати інтегральний показник, який характеризує стан та динаміку організаційно-економічного потенціалу – коефіцієнт випередження темпів зростання продуктивності праці у порівнянні з темпами зростання середньої заробітної плати [6].

Цей показник є не лише оціночним індикатором. Як зазначає В. Мікловда: «це співвідношення забезпечує не лише скорочення витрат на одиницю продукції, тобто формує основу для підвищення рентабельності, прибутковості всієї економічної системи (за інших рівних умов), але й гальмує інфляційні процеси в країні» [95]. Співвідношення росту продуктивності праці та зарплати – один з важелів управління, який інтегрує результати управлінських рішень, спрямованих на підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єкта за рахунок зниження витрат і підвищення прибутковості господарської діяльності.

Інтеграційний показник концентрує в собі результат дії широкого кола факторів:

- економічних: виробництво продукції – на рівні підприємства та валового регіонального продукту – на рівні території, обсяги живої праці, якість людського потенціалу, ефективність виробництва і т.п;

- організаційних: регіональний рефреймінг на основі кластерних утворень, інновації в організації залучення людського чи фінансового ресурсів

(платформи краудсорсингу та фандрайзингу, які достатньо широко використовуються в територіальному менеджменті провідних європейських країн), організації праці, оптимізації бізнесу або регіонального чи національного управління тощо.

Дані про рівень продуктивності праці та коефіцієнт випередження темпів росту продуктивності праці у порівнянні з темпами росту середньої заробітної плати наведені в табл. 2.5.

У цьому випадку коригування на рівень інфляції не проведено внаслідок того, що і продуктивність праці, як показник, визначений з обсягів валового регіонального продукту, і заробітна плата (грошовий вимірник праці) мають однакові по періодах показники інфляції. Внаслідок цього інфляція не впливає на коефіцієнт випередження.

Таблиця 2.5

Розрахунок коефіцієнта випередження в Україні та Закарпатській області у 2020-2022 роках [17]

	Показники	2020	2021	2022
Україна	Обсяг ВВП, млн грн	2982920	3558706	3974564
	Кількість штатних працівників, тис. осіб	7 679	7 662	7 443
	Продуктивність праці одного штатного працівника, тис. грн	338,5	464,5	534,0
	Темп росту, % до попереднього року	x	1,37	1,15
	Середня заробітна плата, грн	7 104	8 865	10 497
	Темп росту, % до попереднього року	x	1,25	1,18
	Коефіцієнт випередження	x	1,10	0,97
Закарпатська область	Обсяг ВРП, млн грн	43043	52445	54543
	Кількість штатних працівників, тис. осіб	165	162	152
	Продуктивність праці одного штатного працівника, тис. грн	260,9	323,7	358,8
	Темп росту, % до попереднього року	x	1,24	1,11
	Середня заробітна плата, грн	6 355	8 070	9 202
	Темп росту, % до попереднього року	x	1,30	1,14
	Коефіцієнт випередження		0,95	0,97

Значення коефіцієнта випередження повинно бути більше одиниці, що означає ефективне ведення господарського життя та адекватність управлінських рішень. Як свідчать дані статистики праці [17], у 2019 та 2020 роках цей індикатор нижче за одиницю, тобто заробітна плата зростає швидше, ніж продуктивність праці.

Причиною такої ситуації стала невинуватна політика підвищення рівня оплати праці без врахування її ефективності. Це призводить: – на рівні регіону та країни – до збільшення грошової маси, яка може бути більше за товарне покриття, що стимулює інфляційні процеси та вимивання товарів з ринку; – на рівні підприємства – до зростання витрат і зниження ефективності його діяльності. Проведені розрахунки дозволяють зробити наступні рекомендації: – вдосконалити систему стратегічного управління державою, регіонами та підприємствами, виділивши як один з основних контролінгових показників коефіцієнт випередження темпів зростання продуктивності праці у порівнянні з темпами росту середньої заробітної плати;

- включити коефіцієнт випередження в систему попередніх слабких сигналів, які лежать в основі управління ризиками;

- проводити постійну діагностику коефіцієнта випередження та причин, які зумовлюють його зниження нижче за одиницю;

- впровадити культуру довіри, яка є потужним організаційним важелем зниження непродуктивних витрат на управління, контроль та мотивацію людського потенціалу як підприємства, так і регіонального та національного рівня господарських систем;

- забезпечити перехід регіону на інноваційну модель розвитку, для чого, на думку Т.О. Соболевої, необхідно сприяти розвитку інфраструктури шляхом створення державних підприємств, які забезпечують всебічну підтримку інновацій, а також «організація науково-дослідних інститутів, лабораторій та центрів, які оснащені обладнанням для проведення дослідів, а також забезпечені професіоналами для проведення консультацій щодо подачі патентних заявок за інноваційними продуктами» [12].

Результати статистичного аналізу організаційно-економічного потенціалу дозволяють констатувати, що в регіоні відбуваються процеси, які є характерними для інших регіонів та України в цілому:

- по-перше, політична нестабільність гальмує впровадження стратегічного погляду, а відповідно, й впливу регіонального менеджменту на організаційні та економічні процеси;

- по-друге, об'єктивним законом є посилення конкуренції як на рівні підприємств, так і на рівні регіонів та національних й міжнаціональних угруповань;

- по-третє, посилення турбулентності ділового середовища, що утруднює прийняття стратегічних управлінських рішень;

- по-четверте, відсутній як вид менеджмент стратегічних змін, що робить неактуальним застосування таких функцій як контролінг і стратегічний аналіз.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК СТРАТЕГІЧНОГО ФАКТОРУ ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Світова практика та результати нашого дослідження дозволяють стверджувати, що найбільш впливовими механізмами активізації організаційно-економічного потенціалу є група механізмів, що представлена на рис. 3.1, в межах якої кожний механізм відіграє певну роль у формуванні стратегічних конкурентних переваг регіону:

а) інноваційне підприємництво – як вид діяльності, що трансформує нові ідеї, проривні знання у кінцевий споживчий результат, бере участь у формуванні ланцюга доданої вартості у сфері інновацій, забезпечує синтез науки й практичної економічної активності;

б) організаційний фреймінг – сприяє комбінуванню науки, освіти, інноваційного підприємництва, великих та середніх компаній, задіяних в інноваційній активності, маркетингу тощо, з метою зниження різноманітних витрат та отримання регіоном додаткових конкурентних переваг, і має форму інноваційного кластеру. Організаційний фреймінг в нашому дослідженні запропоновано розглядати як комплексне поняття, яке відображає сукупність організаційних дій та форм, що адекватні сучасним вимогам та забезпечують організаційно-економічний потенціал певними стратегічними перевагами;

в) регіональна довіра – набуваючи змісту механізму, спрямованого на підвищення ефективності функціонування організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку регіональної економіки, сприяє скороченню трансакційних витрат.

Для активізації вказаних механізмів доцільно включити в дію важелі, що залучають певні ресурси та забезпечують проходження відповідних процесів, в першу чергу інноваційного підприємництва. В економічній сфері актуальність інноваційного підприємництва в Закарпатті визначається ступенем та способом забезпечення ресурсами, необхідними для генерування

нових ідей та їх перетворення в інновації. До ресурсів, що можуть бути надані регіоном, віднесено:

- інформацію та знання [6]. Продукування ідей потребує якісної інформації та знань, що постійно оновлюються;
- креативні ресурси, що сконцентровані у творчій, мобільній та висококваліфікованій робочій силі та проявляються в процесі її залучення на регіональний ринок інноваційної праці. Носіями креативних ресурсів є фахівці, що мають вищу освіту, а їх компетенції є достатніми, щоб формувати нові знання або перетворювати їх у інновації. У цьому разі зростає роль вищих навчальних закладів, які повинні взяти на себе місію формування креативного ресурсного потенціалу стратегічного розвитку регіону;
- робоча сила, що здатна виробляти інноваційну продукцію. Для цього в регіоні повинна бути розгорнута система підготовки та перепідготовки робітників з високим рівнем кваліфікації та відповідними психомотиваційними характеристиками, здатних працювати в умовах гнучкості виробництва, постійної зміни технологій та оновлення асортименту продукції, що виробляється.

Серед широкого кола організаційних та економічних компонентів потенціалу найбільш впливовими є ті, що підтримують інноваційну активність в регіоні, підвищують її результативність й ефективність. Інноваційне підприємництво як системне явище вимагає комплексу заходів з боку регіонального менеджменту, спрямованих на створення умов його розвитку.

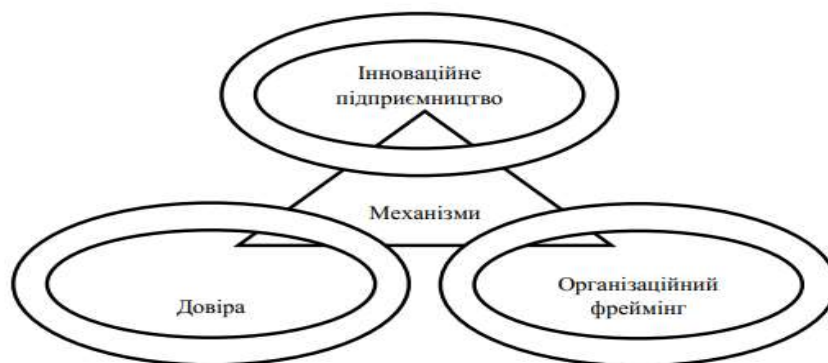

Рис. 3.1. Основні механізми активізації організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку Закарпатської області

Розвиток інноваційного підприємництва розглядається як засіб досягнення комерційної мети і чинник економічної стабільності й зростання [8, с. 110], тому він може зіграти провідну роль у формуванні не лише конкурентних стратегічних переваг окремої регіональної економіки, але й допомогти розбудові територій України, постраждалих від війни.

Крім того, положення Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р. (та Закон України, що вносить зміни та продовжує дію останнього від 12.01.2023 р.). обумовлюють досягнення таких стратегічних напрямів розвитку інноваційної діяльності, які сприятимуть розвитку інноваційного підприємництва впродовж 2023 року, зокрема: освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії та технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки, нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу; впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки [9].

Реалізація вказаних напрямів інноваційної діяльності обумовлює пряму кореляцію між розвитком інноваційного підприємництва та підвищенням рівня економічного потенціалу економіки регіону, зокрема у стратегічному вимірі, проте на практиці видно, що не завжди прогнозовані сценарії розвитку територій відповідають настанню реальних подій. По-перше, це пов'язано з повномасштабною російською агресією, що продовжується з кінця лютого 2022 року та значно змінила плани українського бізнесу, оскільки підприємства Донецької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Чернігівської, Херсонської областей були змушені переїхати в інші,

безпечні регіони України (здебільшого, західні). По-друге, це пов'язано з відсутністю конкретних інструкцій, методичних рекомендацій національного або регіонального рівня, які можуть створити, принаймні, фреймове уявлення про алгоритм дій і напрями відновлення інноваційного підприємництва на постраждалих територіях України або шляхи його розвитку у відносно безпечних регіонах, а також оцінити його ефективність в процесі стратегічного управління економікою регіону. По-третє, великою проблемою і до війни була відсутність спільного бачення між різними стейкхолдерами регіонального розвитку щодо необхідності активізації інноваційного підприємництва у стратегічній перспективі, а наразі ситуація лише поглибилася; по-четверте, непросто визначити конкретний та вимірний ступінь інноваційного потенціалу стратегічного розвитку регіональної економіки через специфічність його природи, тому важливо в якості орієнтира спиратися на конкретну мету, пріоритети розвитку, цілі, закладені в національних і регіональних стратегічних документах.

Сьогодні законодавець знайшов шлях до вирішення даних проблемних аспектів, прийнявши Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 9 липня 2022 року № 2389-IX, норми якого передбачають поділ всіх територій на чотири функціональні типи: території відновлення, полюси економічного зростання, території з особливими умовами для розвитку та території сталого розвитку. Для відновлення регіонів та територіальних громад передбачено формування програм їх комплексного відновлення [10].

Серед розділів, які мають бути включені до програми комплексного відновлення області (регіону) передбачено обґрунтовані пропозиції щодо перенесення об'єктів виробничої сфери (які мають вплив на інтереси декількох територіальних громад). Однак, програмою не передбачено врахування поточної ситуації у сфері інноваційної діяльності регіону, яка має досить великий вплив на його економіку, а також не враховано особливості

ведення та розвитку підприємницької діяльності, зокрема для тих суб'єктів господарювання, що після повномасштабного вторгнення Росії в Україну та тимчасової окупації територій, були змушені евакуюватися або зовсім зупинити свою роботу, тому даний документ потребує доопрацювання з огляду на інноваційну траєкторію нашої країни згідно Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року.

Разом з тим, важливо дослідити рівень ефективності інновацій у нашій країні, що є передумовою для успішного впровадження інноваційних практик у підприємницьку діяльність. Відомо, що поміж світових показників, які демонструють ефективність інновацій чільне місце займає глобальний інноваційний індекс (далі – ГІІ). Дослідження, проведене за 2022 рік відстежує останні глобальні інноваційні тенденції на тлі триваючої пандемії COVID-19, уповільнення зростання продуктивності та інших нових викликів, де воєнні дії на території України є важливою обструкцією на шляху майбутнього зростання рівня інноваційності економік не лише нашої країни, але й інших країн світу [11]. Рейтингову позицію України у ГІІ та у складі його компонентів (розділів) демонструють дані додатку В.

Всесвітня організації інтелектуальної власності, яка опікується дослідженням вказаних показників, здійснює ранжування країн світу залежно від позиції в рейтингу ГІІ та його компонентів за чотирма умовними квантилями ефективності, де 4 квантиль налічує країни з найкращими показниками, а 1 квантиль – з найгіршими. Таким чином, у 2022 році один із семи компонентів ГІІ демонструє найгірші показники інноваційності економіки України – рівень розвитку ринку; серед інших складових ГІІ більшість характеризується 3 квантилем ефективності, однак порівняно з аналогічними показниками 2021 року, на 6 сходинок знизився рівень інституційної інноваційності (в контексті розділу про політичне середовище, до складу якого входять показники, що демонструють політичну стабільність, регуляторну якість, верховенство права та розділу про ділове середовище, де індикатори легкості започаткування бізнесу та вирішення

неплатоспроможності займають чільне місце). Також на 5 місць знизився рейтинг складової

ГП щодо людського капіталу й досліджень, що включає в себе індикатори, пов'язані з інноваційною освітою та науковими дослідженнями. Крім того, Україна втратила цілих 14 сходинок у рейтингу щодо рівня розвитку ринку (має у складі показники: легкість отримання кредиту, ринкова капіталізація у % ВВП, рівень диверсифікації вітчизняної промисловості, масштаби внутрішнього ринку тощо). Рейтинг за результатами оцінки інноваційності у галузі знань та технологій, а також креативної діяльності у 2022 році порівняно з попереднім періодом були для України також невдалими, оскільки було втрачено 4 та 15 сходинок відповідно. Щодо рейтингу за групами, то Україна відноситься до країн з доходом нижче середнього рівня та минулоріч посіла четверте (а у 2021 році третє) місце серед таких країн, як-от: Індія, В'єтнам, Іран, Філіппіни, Монголія, Туніс, Індонезія, Узбекистан та інші. Ситуація в групі європейських країн виглядає ще гірше, оскільки за рік Україна втратила 2 сходинки, опинившись на 34 місці із 39.

Безперечно, для України така ситуація є закономірною з огляду на економічні зміни, які спостерігаються між 2020 і 2022 роками – їх не можна розглядати в звичайному контексті, оскільки і глобальна пандемія COVID-19, і російсько-українська війна – це серйозні потрясіння для всього світу: пандемія призвела до тривалого світового економічного

застою, а тоді, коли у 2021 році активно відбувалося відновлення, негативний вплив від широкомасштабного вторгнення на територію нашої країни, спровокував значні глобальні економічні наслідки, погіршивши ситуацію в інноваційній сфері [11].

Як бачимо, методологія розрахунку ГП передбачає наявність семи комплементарних вимірних складових, де рівень розвитку бізнесу займає одне з основних місць та виступає стратегічним фактором розвитку інноваційної економіки. Тому важливо відзначити, що у порівнянні з 2021 роком ситуація покращилася лише для двох комплементарних компонентів: інфраструктура

(82 місце замість 94) та рівень розвитку бізнесу (48 місце у 2022 році, 53 – у 2021), що тісно пов'язано з інтенсивними процесами вимушеного переміщення (релокації) суб'єктів господарювання з регіонів, де велися/ведуться активні бойові дії до більш безпечних регіонів України, а також зі зростанням рівня реєстрації нових підприємств впродовж травня-грудня минулого року.

Центр розвитку інновацій, Офіс з розвитку підприємництва та експорту спільно з Національним проєктом із розвитку підприємництва та експорту “Дія.Бізнес” досліджує питання функціонування та реєстрації бізнесу в Україні в умовах повномасштабної війни, що дозволило їм дійти висновку про більш швидку адаптацію підприємництва до війни ніж до пандемії COVID-19. Так, за 6 місяців повномасштабної війни вже було зареєстровано 14027 юридичних осіб (найбільше в червні – 3263 од.), а показник реєстрації нових юридичних осіб у серпні 2022 року щодо попереднього місяця демонструє позитивну динаміку у 14% [12].

Серед лідерів реєстрації нових суб'єктів господарювання – столиця України, а також ті регіони (Дніпропетровський, Київський, Львівський), до яких було релоковано значний інноваційно-підприємницький потенціал, здебільшого, зі сходу країни. Більше 86% нових представників бізнесу – фізичні особипідприємці, серед яких превалюють наступні види економічної діяльності: комп'ютерне програмування (2099 од.); роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами (1295 од.); вантажний автомобільний транспорт (1072 од.); надання послуг перукарнями (809 од.). Юридичні особи найчастіше реєструвалися за секцією R – Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, де лідерами серед новостворених підприємств стали благодійні організації, що є об'єктивним наслідком збройної агресії. За кількістю новостворених юридичних осіб переважають наступні види економічної діяльності: ремонт комп'ютерів, побутових виробів і предметів особистого вжитку (336 од.);

комплексне обслуговування об'єктів в Україні (135 од.); неспеціалізована оптова торгівля (113 од.) [12].

Дослідження зазначених тенденцій дозволяє дійти висновку, що регіони, до яких перемістився основний пул інноваційно активних підприємств, здобули нові шляхи та можливості, в тому числі й стратегічні, для розвитку власної економіки. Наприклад, у Закарпатті розробили чат-бот для комунікації з підприємцями, які мають бажання перенести виробництво на територію регіону. Крім того, там сформовано територіальний підхід щодо релокації підприємств, який передбачає застосування концепції сталого розвитку (з акцентом на екологічну складову, оскільки ситуація у сфері охорони навколишнього середовища даного регіону є доволі сприятливою). Крім того, переміщення суб'єктів підприємницької діяльності відбувалося здебільшого із регіонів, що володіють досить високим кадровим потенціалом, тому переміщення інноваційно активних підприємств разом з фахівцями високої кваліфікації у сфері ІТ дозволили Закарпатському регіону планувати створення ІТ-кластеру. Окрім цього, для ІТ компаній надають перероблені офісні площі та коворкінги, охорону, якісний інтернет (волокну, супутник), допомогу й супровід діяльності у податковій сфері [13].

Разом з позитивними моментами, активна релокація інноваційно активних підприємств у безпечні регіони створює досить серйозне навантаження на внутрішній ринок праці (сприяє його звуженню, оскільки зростання попиту, нажаль, не супроводжується відповідним зростанням нових робочих місць) та соціальну інфраструктуру (велика кількість внутрішньо переміщених осіб перенавантажує внутрішню інфраструктуру, особливо у сферах охорони здоров'я та освіти). Дані та інші питання, які виникли через війну, потребують не лише тактичних шляхів до свого розв'язання, але й стратегічних. Не дивлячись на той факт, що в більшості чинних регіональних стратегій розвитку вказано, що їх розроблено на засадах інноваційності [14, с. 53], вони та інші документи стратегічного планування територій, прийнятих у кореляції з ними, потребують перегляду з обов'язковим врахуванням

вищевказаних можливостей та вузьких місць, що виникли та продовжують виникати в умовах війни.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, слід відзначити, що організаційно-економічний потенціал стратегічного розвитку регіону являє системну єдність та взаємодію механізмів, здатностей та можливостей, що проявляються в економічних, конфігуративно-структурних та процесно-організаційних елементах і забезпечують стійкий розвиток регіону, побудову його конкурентоспроможності та реалізацію регіональної стратегії розвитку.

Складові організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку регіону виділені такі: потенціал управління, потенціал освіти, потенціал науки, потенціал організаційного фрейму та організаційних процесів, виробничий, природний, людський, інноваційно-інвестиційний потенціал та регіональна довіра – як культурна платформа єдності організаційного та економічного потенціалів.

Інтенсифікація використання регіонального економічного потенціалу розвитку території має відбуватись у таких напрямках:

- підвищення ефективності функціонування системи управління соціально-економічним потенціалом у регіонах;
- пошук оптимального співвідношення місцевих, регіональних і державних інтересів;
- удосконалення методів формування місцевих і регіональних ринків і їхньої інфраструктури в контексті забезпечення конкурентоспроможності національної економіки;
- формування інвестиційної політики з врахуванням специфіки конкретних регіонів;
- формування ефективної системи управління майном різних форм власності;
- інтенсифікація та підвищення ефективності використання місцевих ресурсів.

Результати статистичного аналізу організаційно-економічного потенціалу Закарпатської області дозволяють констатувати, що в регіоні відбуваються процеси, які є характерними для інших регіонів та України в цілому:

- по-перше, політична нестабільність гальмує впровадження стратегічного погляду, а відповідно, й впливу регіонального менеджменту на організаційні та економічні процеси;
- по-друге, об'єктивним законом є посилення конкуренції як на рівні підприємств, так і на рівні регіонів та національних й міжнаціональних угруповань;
- по-третє, посилення турбулентності ділового середовища, що утруднює прийняття стратегічних управлінських рішень;
- по-четверте, відсутній як вид менеджмент стратегічних змін, що робить неактуальним застосування таких функцій як контролінг і стратегічний аналіз.

Інноваційне підприємництво постає практично єдиним механізмом інноваційного розвитку економіки регіонів, функціонування якого є важливим стабілізуючим фактором в умовах складної політичної, соціальної та економічної ситуації. Даний фактор має стратегічне значення для розвитку регіональної економіки та повинен враховуватися у державній регіональній політиці в контексті формування цілісної інноваційної інфраструктури та мати відповідний механізм реалізації, де релоковані й новостворені суб'єкти господарювання гратимуть провідну роль для відновлення постраждалих від війни територій та для розвитку інших регіонів України. У контексті невизначеності особливого значення набуває також ефективна реалізація програмних інструментів довгострокового характеру як основи забезпечення нормальної життєдіяльності територій, положення яких мають враховувати нові реалії щодо стану інноваційного підприємництва із можливим впровадженням антикризових моделей стратегічного управління регіональною економікою. Це пов'язано з тим, що у період воєнного стану

органи центральної державної влади акцентують свою увагу на завданнях, пов'язаних із національною обороною, а це, у свою чергу, провокує трансформацію процесів управління економікою на регіональному рівні. У даному контексті надважливим завданням для регіональної економіки постає забезпечення саморозвитку на основі активізації власних і набутих в умовах війни можливостей і ресурсів з урахуванням специфіки кожного регіону, що сприятиме відновленню постраждалих територій за умови запобігання структурній деформації їх соціально-економічного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Організаційно-економічні аспекти розвитку підприємницьких структур в Україні та світі : моногр. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. Гринько. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2022. 400 с.
2. Зубченко Л. А. Иностранные инвестиции. Харків : Книгодел, 2008. 160 с.
3. Індустріальні парки в Україні: удосконалення політики стимулювання у контексті світового досвіду / А. П. Павлюк, О. О. Єгорова, К. Л. Маркевич та ін. Київ : НІСД, 2014. 64 с.
4. Гавриш О. М., Пильнова В. П., Пісковець О. В. Інноваційне підприємництво: сутність, значення та проблеми в сучасних умовах функціонування. Економіка та держава. 2020. № 12. С. 109–113.
5. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text> (дата звернення: 19.01.2023).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 9 лип. 2022 р. № 2389-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення: 20.01.2023).
7. World Intellectual Property Organization. Global Innovation Index 2022: What is the future of innovation-driven growth? Geneva: WIPO, 2022. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-section1-en-gii-2022-at-a-glance-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf> (дата звернення: 20.01.2023). DOI: <https://doi.org/10.34667/tind.46596>.
8. Український бізнес в умовах повномасштабної війни: аналітика стану за шість місяців. Дія. Бізнес [сайт], 2022. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/ukrainskij-biznes-v-umovah-povnomasstabnoi-vijni-analitika-stanu-za-sist-misaciv> (дата звернення: 24.01.2023).

9. Цімерман О., Олещук О. Перепрофілювання та релокація підприємства на період воєнного стану: поради юриста. Новації трудового законодавства. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210399_pereproflyuvannya-ta-relokatsya-pdprimstva-na-perod-vonnogo-stanu-poradi-yurista (дата звернення: 24.01.2023).
10. Перепелюкова О.В. Методичне забезпечення оцінки фінансового потенціалу регіонів України. Інтелект XXI. 2019. № 6. URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2019/2019_6/1/28.pdf
11. Іванова І.М., Толстанов О.К. Шляхи соціально-економічного розвитку регіону. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 19. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2021/19.pdf
12. Боронос В.Г., Карпенко І.В. Моделювання макроекономічних індикаторів розвитку регіонів: оцінка рейтингу. Статистична оцінка соціально-економічного розвитку : праці 11-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції, 20 травня 2011 р. Хмельницький, 2011. С. 143–146.
13. Благун І.С., Дмитришин Л.І., Кацедан А.В. Просторова інтерпретація потенціалу регіональної конкурентоспроможності на основі гравітаційної моделі. Актуальні проблеми. 2014. № 8 (158). С. 411–418.
14. Лебідь О.В. Стратегічне планування в контексті стратегічного управління загальноосвітнім навчальним закладом. Молодий вчений. 2016. № 11 (38). С. 450–453.
15. Лендел М.А., Войтенко Г.В. Трудовий потенціал села в умовах становлення ринкової економіки. Ужгород : Карпати, 2006. 240 с.
16. Леонов В.В., Ворович Б.О. Методика оцінки компетентності експертів у процесі розробки пропозицій до програмних документів. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2014. № 3. С. 13–18.
17. Лучик С., Лучик В., Лучик М. Економічний потенціал прикордонних регіонів України. Вісник КНТЕУ. 2016. № 5. С. 70–81.

18. Макаренко М.В. Управління економічним потенціалом регіону як основою формування конкурентних переваг регіону. Актуальні проблеми економіки. № 4 (130). 2012. URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?.
19. Малий бізнес як фактор конкурентоспроможності регіону / В.П.Мікловда та ін. Полтава : Техсервіс, 2012. 199 с.
20. Мальська М.П., Бордун О.Ю. Організація та планування туристичних підприємств. URL: https://pidruchniki.com/17771110/turizm/organizatsiya_ta_planuvannya_diyalnosti_turistichnih_pidpriyemstv.
21. Маниліч М.І. Трансформація регіонального економічного механізму: монографія. Чернівці : Книги–XXI, 2004. 164 с.
22. Маргітич В.В. Організаційний потенціал економічного розвитку регіону. Стратегічний розвиток організації, міста та регіонів : міжнародна наук.-практ. конф. : матеріали конф., м. Ужгород, 26-27 жовтня 2017 р. Ужгород, 2017. С. 45–47.
23. Маргітич В.В. Стратегічний аналіз: методичні ракурси. Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та управління персоналом : збірник матеріалів міжнародної наук.-практ. конф. 28-29 квітня 2020 р. Ужгород : Видво УжНУ «Говерла», 2020. 160 с.
24. Маргітич В.В., Корнієнко М.Н., Петенька А.А., Дорик В.А. Стратегічний потенціал та його типологізація. Збірник наукових праць «Розвиток методів управління та господарювання на транспорті». Серія: Економіка. Вип. 3 (64). 2018. С. 158–168.
25. Маргітич В.В. Імперативи моделювання організаційно-економічного потенціалу розвитку регіону. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. Вип. 1 (53), 2019. С. 71–76.
26. Маргітич В.В. Інжиніринг довіри як компонента організаційно-економічного потенціалу. Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та управління персоналом : міжнародна наук.-практ. конф. : матеріали конф., м. Ужгород, 17-18 квітня 2019 р. Ужгород, 2019. С. 98–100.

27. Маргітич В.В. Інформаційне забезпечення причинно-наслідкового аналізу в стратегічному управлінні. Проблеми і перспективи розвитку транспорту : 6-та Всеукраїнська наук.-практ. конф. : матеріали конф., м. Одеса, 12 травня 2017 р. Одеса, 2017. С. 147–149.
28. Маргітич В.В. Конвергентний тип людського потенціалу як елементу потенціалу розвитку. Перспективи розвитку національної економіки: 5-та міжнародна науково-практ. конф. : матеріали конф., м. Запоріжжя, 17-18 лютого 2017 р. Запоріжжя, 2017. С. 46–48.
29. Маргітич В.В. Матриця діагностики організаційно-економічного потенціалу стратегічного розвитку. Стратегія бізнесу: футурологічні виклики : збірник матеріалів міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції : матеріали конф., м. Київ, 20-22 листопада 2019 р. Київ, 2019. С. 215–218.
30. Маргітич В.В. Механізми управління соціально-економічним потенціалом регіону. Економічні науки: Збірник наукових праць. Серія: Регіональна економіка. 2017. Вип. 14 (55). С. 171–182.
31. Мікловда В.П., Кубіній В.В., Мошак С.М. Редукціоністський підхід до конкурентоспроможності регіону та його експортно-імпортного потенціалу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Економіка. 2015. № 1. С. 24–31.
32. Мікловда В.П., Кубіній Н.Ю., Кубіній В.В. Кластер як стратегічний ресурс формування інноваційного потенціалу агропромислового комплексу України. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2014. Вип. 1 (42). С. 6–9.
33. Мікловда В.П., Кубіній Н.Ю., Мошак С.М. Можливості та обструкції розвитку інноваційного потенціалу Закарпаття як фактору регіональної конкурентоспроможності. Економіка промисловості. 2015. № 1 (69). С. 31–39.
34. Мікловда В.П., Кубіній Н.Ю., Мошак С.М. Рейтинг конкурентоспроможності України за критерієм ефективності праці. Демографія та соціальна економіка. 2015. № 3. С. 199–208.

35. Мікловда В.П., Маргітич В.В., Фіалковський А.Р. Зміст та імперативи інноваційної культури. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. Вип. 2 (50). 2017. С. 16–22.
36. Пітюлич М.І., Бібен М.І., Мікловда В.В. Трудовий потенціал регіону: стратегія розвитку і функціонування. Ужгород : Карпати, 1996. 220 с.
37. Пітюлич М.І., Гоблик В.В., Щербан Т.Д. Соціально-економічний розвиток малих сіл Закарпаття: проблеми трансформаційного періоду : монографія. Мукачево : РВВ МДУ, 2020. 148 с.
38. Пітюлич М.М. Проблеми визначення депресивних сільських територій у сучасних умовах. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. № 7. С.192–197.
39. Показники варіації. Studfiles: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/5921911/page:9/>.
40. Рогозян Ю.С. Теоретико-методичні підходи до формування організаційно-управлінського потенціалу регіону. Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія: Економіка. 2015. Т. 20. Вип. 2. Ч. 2. С. 123–126.

ДОДАТКИ

Додаток А

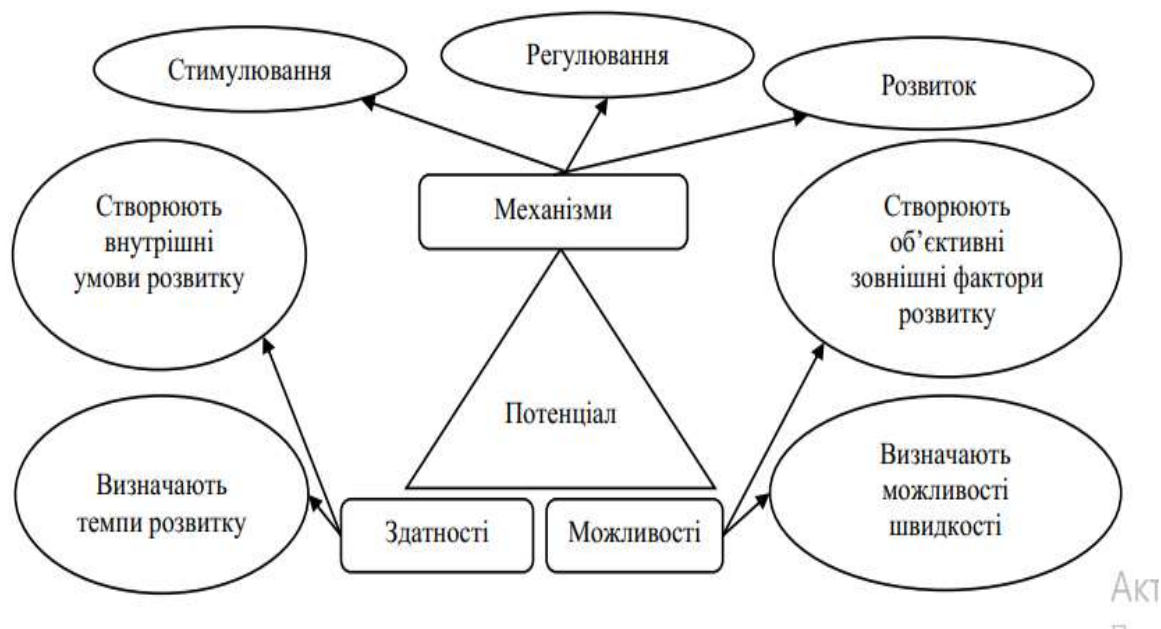

Рис. Складові потенціалу стратегічного розвитку економічної системи і їх дія

Додаток Б

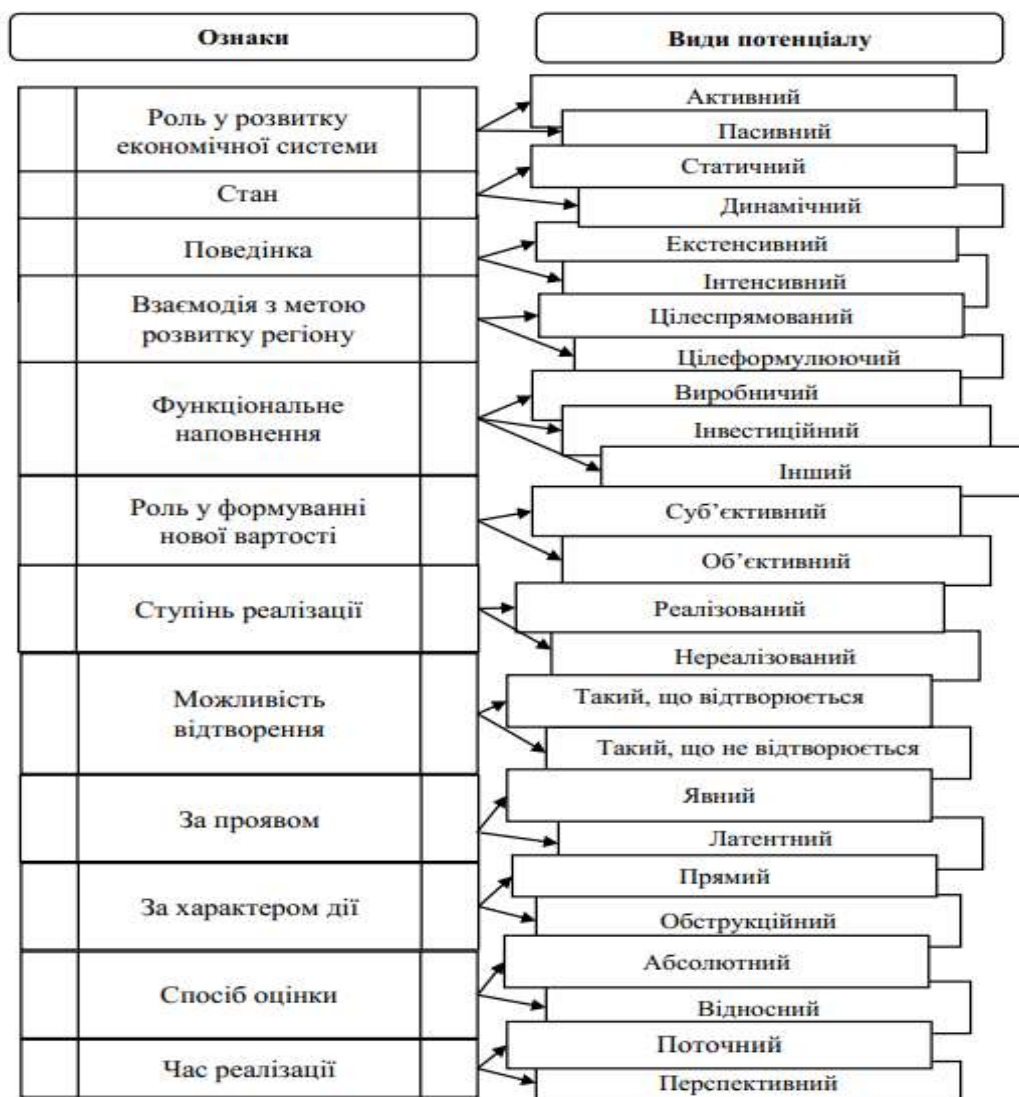

Рис. Класифікації потенціалу економічної системи

Джерело: побудовано автором

Додаток В

Таблиця

Рейтингова позиція України за глобальним індексом інновацій та його
компонентами за два останні роки

Загальний рейтинг ГІІ, 2022 рік / 2021 рік	Рейтинг за компонентами, що формують значення ГІІ							Рейтинг в групі країн з доходом нижче середнього рівня, 2022 рік / 2021 рік	Регіональний рейтинг (серед країн Європи), 2022 рік / 2021 рік
	Інститути, 2022 рік / 2021 рік	Людський капітал і дослідження, 2022 рік / 2021 рік	Інфраструктура, 2022 рік / 2021 рік	Рівень розвитку ринку, 2022 рік / 2021 рік	Рівень розвитку бізнесу, 2022 рік / 2021 рік	Результати у галузі знань і технологій, 2022 рік / 2021 рік	Результати креативної діяльності, 2022 рік / 2021 рік		
57 / 49	97 / 91	49 / 44	82 / 94	102 / 88	48 / 53	36 / 33	63 / 48	4 / 3	34 / 32
Квартиль ефектив- ності компонен- тів, 2022 рік / 2021 рік	2 / 2	3 / 3	2 / 2	1 / 2	3 / 3	3 / 4	3 / 3	3 / 4	1 / 2

Джерело: побудовано на основі [3].